

NP
SJEVERNI
velebit

PROSTORNI PLAN UREĐENJA
NACIONALNOG PARKA
SJEVERNI VELEBIT

KONZERVATORSKA PODLOGA
ZAŠTITE I OČUVANJA
KULTURNIH DOBARA

NARUČITELJ ELABORATA	Zavod za prostorno planiranje, razvoj i zaštitu okoliša Ličko-senjske županije, Gospić, Dr. F. Tuđmana 4
IZRADA ELABORATA	Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Gospiću, Gospić, Budačka 12
AUTORI	Martina Ivanuš, mr. pov. umj. – voditelj projekta Rene Lisac, dipl. ing. arh., Dalibor Šušnjić, dipl. arheolog
GODINA IZRADE	studen 2008. – listopad 2009.
KLASA UR.BROJ	612-08/08-10/15 532-04-16/2-08-06

PO OVLAŠTENJU MINISTRA, PROČELNIK

Dalibor Šušnjić, dipl. arheolog

SADRŽAJ

1. Polazišta	4
Uvodne napomene	4
Povijesni pregled	5
Život na velebitskim pašnjacima	8
<i>Stanovi na podima</i>	8
<i>Nadgorski stanovi</i>	10
<i>Vrhgorski stanovi</i>	11
<i>Vodoopskrbni objekti</i>	12
Stanje evidencije kulturnih dobara i obveze iz planova šireg područja	14
Ocjena stanja, mogućnosti i ograničenja	15
2. Ciljevi zaštite kulturnih dobara	17
3. Plan zaštite kulturnih dobara	18
Tabelarni pregled	18
Povijesno ruralne cjeline	20
<i>Mirovo</i>	20
<i>Lubenovac</i>	24
<i>Struge Zelengrad</i>	27
<i>Zavižan</i>	30
<i>Alan</i>	34
<i>Štirovača</i>	38
<i>Nadgorske cjeline</i>	40
Arheološki lokaliteti i zone	43
Spomenici tehničke kulture – građevine	45
Spomenici tehničke kulture – ceste	46
Spomenici tehničke kulture – vodoopskrbni objekti	47
Memorijalne građevine	48
4. Odredbe za provođenje	49
5. Anex	54
6. Literatura	58
7. Kartografski prikaz kulturnih dobara	prilog

1. POLAZIŠTA

UVODNE NAPOMENE

KONZERVATORSKOM PODLOGOM ZAŠTITE i očuvanja kulturnih dobara za potrebe Prostornog plana uređenja Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, obrađena su i valorizirana nepokretna kulturna dobra predmetnog područja utvrđena arhivskim i terenskim istraživanjima. Pokretna kulturna dobra kao i nematerijalna kulturna baština nije obrađena ovom podlogom. Detaljna etnografska i etnološka istraživanja, zbog ograničenosti sredstava i vremena, nije bilo moguće provesti u okvirima izrade ove konzervatorske podloge.

U terenskim istraživanjima za potrebu izrade Konzervatorske podloge sudjelovali su prof. Ante Glavičić, i prof. Darko Nekić iz Gradskog muzeja Senj, te dr. sc. Boris Olujić sa Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Po obilasku terena izradili su stručna izvješća, nadopunjena bogatom foto dokumentacijom, koja su uključena u ovu studiju. Terenska istraživanja provedena su na prostoru NP Sjeverni Velebit. Arhivskim istraživanjima obrađena je i evidencija kulturnih dobara na postojećim popisima Ministarstva kulture, bez obzira na njihov pravni status zaštite. Sva kulturna dobra stručno su valorizirana, te su im s obzirom na valorizaciju određene mjere i opći uvjeti zaštite primjereni nivou predmetnog plana.

Prostorni razmještaj tradicijskih naselja, tipično formirane ruralne cjeline vezane uz prirodna obilježja terena i još uvijek vidljiv raspored obradivih površina, te tradicijski način uporabe i gospodarenja prostorom u skladu s prirodnim datostima krajolika, osnovne su antropogene karakteristike ovog prostora. Prema valorizacijskim kriterijima kulturna baština je djelomično regionalnog, ali u najvećoj mjeri lokalnog značaja, te posjeduje povijesnu, arhitektonsku, etnološku i dokumentarnu vrijednost.

Zaštićena kulturna dobra i kulturna baština jednog područja u cjelini, prema suvremenim trendovima razvoja, predstavljaju značajan resurs za gospodarski razvitak poglavito vezan uz turizam. Promatrajući to u kontekstu razvojnih mogućnosti Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, uzimajući u obzir njegovu osnovnu zadaću proizašlu iz statusa nacionalnog parka i uz valorizaciju njegove posjećenosti, što predstavlja izvanredne preduvjete da se do sada nedovoljno obnovljena i prezentirana kulturna baština bolje iskoristi kao razvojni resurs. Prezentacija kulturne baštine u sklopu prezentacije i posjećivanja NP je tek u začetku. Suvremeni pristupi zaštiti kulturnih dobara i prostornom planiranju, te uopće suvremene zamisli o življenju s prirodom i njenim štovanjem, vjerojatno će pomoći ispravnijem vrednovanju kulturne baštine i njenom stvarnom uključivanju u gospodarske tokove. Mogućnosti za to leže u uređenju tradicijskih seoskih ambijenata i prezentaciji arheološke baštine. Uz nepokretna dobra, treba kapitalizirati i nematerijalne vrijednosti vezane uz tradiciju seoskih sredina kao što su tradicijsko gospodarenje, obrti, rukotvorstvo i folklor.

Uvidom u postojeću dokumentaciju, obilaskom terena, pregledom postojeće prostorno-planske dokumentacije, te stručne literature može se zaključiti i da je na području Sjevernog Velebita sačuvano kulturno-povijesno nasljeđe velikim dijelom nedokumentirano i nevalorizirano, te nepravredno zapostavljeno. Dok su povijesne urbane cjeline koliko-toliko zaštićene, ruralne, a posebice etno-zone intenzivno gube svoja povijesna obilježja. Proces preobrazbi nepovratno briše tradiciju života pojedinog kraja, pa tako i tradiciju graditeljstva, a najveći dio prostora obuhvata ovog plana je najbogatiji upravo tim ruralnim i etnografskim sadržajima.

POVIJESNI PREGLED

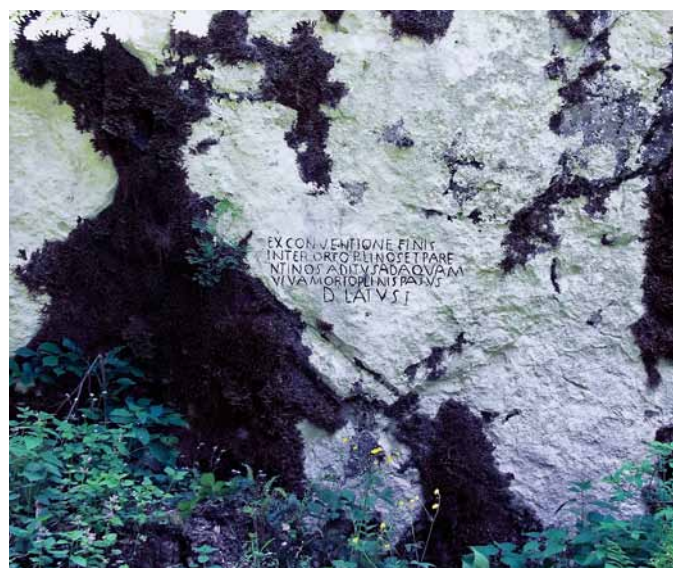
POVIJESNI PREGLED VELEBITSKOG područja mogli bismo podijeliti na dva razdoblja: prvo, od najranijeg doba do 17. stoljeća tj. do vremena kada uslijed osmanske opasnosti stanovništvo napušta ovaj kraj, i drugo, od kraja 17. stoljeća, kada se novi stanovnici naseljavaju, do danas.

Na primorskim i kopnenim padinama Velebita zasvjedočen je život i djelovanje čovjeka, počevši od kamenog i metalnog doba, kroz rimsku i bizantsku epohu i starohrvatsko doba, sve do danas. Prvi poznati stanovnici ovih prostora su stari Mediteranci, koje oko 2000. g. pr. Kr. smjenjuju Iliri, pleme Japoda i Liburna. Od konca 2. st. pr. Kr. pa do konca 5. st. n.e. ovi se krajevi nalaze u sastavu rimskog, a potom bizantskog carstva. Od početka 7. st. ove krajeve, uz nešto starosjedilaca, romaniziranih Ilira, naseljavaju Hrvati. U početku, čitava Lika te primorske i kopnene padine Velebita nalaze su unutar upravno - administrativne jedinice "Banovine" u sastavu hrvatskog kraljevstva, a potom Ugarske i Habsburške monarhije. Na tom prostoru, a tijekom prošlosti, izgrađena su brojna veća i manja naselja, veća i manja utvrđenja (kastumi), uspostavljene komunikacije i organizirana trgovina, te razvijen društveni i vjerski život. Na prostoru planinske zone do 700 m. n. v; evidentiran je najveći broj naselja.

U više planinske predjele i preko Velebita, čovjek odlazi zbog lova i stočarenja, a djelom i trgovine. Zbog tih razloga, u tim prostorima nije evidentiran veći broj nalaza. Posve je sigurno, da je čitava primorska padina Velebita, od mora do najviših vrhova i prevoja, tijekom prošlosti, pa i danas, pripadala stanovnicima Podgorja. Stanovnicima ličke - kopnene strane Velebita, gotovo da ne pripada niti polovica planine. Isto tako, čini se da, su prilazi na Velebit pogodniji sa primorske

strane, sačuvani na terenu kao staze i vlake, ceste i prolazi kao Vrata, Vratnik, Alan, Halan. Najraniji posjedovni tragovi nalaze se na stjenama Bovana, Pisanog kamena (natpis na latinskom jeziku uklesan u kamen živac koji govori o razgraničenju dva japodska plemena i to Ortoplina s područja Stinice kojima se dozvoljava pristup u tuđi posjed i Parentina koji se smještaju na kosinjsko područje, te o pravu korištenja izvorske vode u 1. st. posl. Kr.) i kamenu međašu s jablanačkog Panosa koji je utvrđivao granicu između Ortoplina i Becosa (s plemenskim središtem u Karlobagu – Vegium ili Bigi).

Statut grada Senja u 14 stoljeću uređuje kretanje Vlaha u Velebitu na način da se na senjskim pašnjacima mogu zadržavati dva dana i dvije noći, no toponimi Vlaška draga i Kantunište ipak upućuju na njihovo dulje zadržavanje u Velebitu. O broju stanovnika velebitskih padina 16. stoljeća »

Pisani kamen

» teško je govoriti, međutim poznato je da su se bavili stočarstvom i poljoprivredom i da su stočarski proizvodi i drvo bili predmet trgovačke razmjene potpomognute trgovačkim ugovorima između Mletačke republike i krčkih knezova Frankopana kao gospodara Senja i s knezovima Kurjakovićima kao gospodarima Like i Krbave. Senj je u to doba bio najvažnija hrvatska luka i u njemu borave mletački trgovci, u Senju je tada bilo brodogradilište za koje je potrebna drvena građa koja je najvećim dijelom dolazila iz velebitskih šuma, preko Senja se tada i kasnije izvozilo drvo, žito, meso i koža. U jednom izvještaju mletački opunomoćenik Matteo Zane navodi da je „Morlakija“ tj. čitava velebitska primorska padina, prije osmanlijskih provala, bila naseljena s 12 000 obitelji koje su plaćale 12 000 ugarskih dukata poreza, što je svakako pretjerana tvrdnja, no ipak je velebitsko stanovništvo po svom broju i ekonomskoj snazi bilo u povoljnom položaju.

Osmanlijsko osvajanje Like i Krbave i stvaranje Ličkog sandžaka u prvoj polovici 16. stoljeća ima teške posljedice za stanovništvo velebitskog kraja. Čestim provalama Osmanlije pokušavaju doći do primorskih gradova koristeći velebitske prijevoje Turska vrata kod Alana prema Jablancu, a Krasnarsku dulibu i Senjsko bilo do Senja. Primorska padina je bila od osobitog interesa Osmanlijama obzirom da im je to područje bilo potrebno kao pasište za njihove ličke koloniste. Na diplomatski protest bečkog dvora kod Porte, Osmanlije odgovaraju da je primorska padina Velebita pravno njihov posjed, jer su prava ranijih gospodara Like, knezova Kurjakovića, prešla na nove gospodare Like. Sve navedeno uzrokovalo je iseljavanje stanovništva o čemu svjedoči i loša ekonomska situacija na Pagu i Rabu, obzirom da je prekinuta trgovačka razmjena otočana i stanovnika podvelebitskog primorja.

Krajiške vlasti u Senju i Karlovcu, prvenstveno zbog strateških razloga, nastoje puste i pogranične krajeve naseliti svojim podanicima. Stanovnici pograničnih dalmatinskih krajeva (Nin, Biograd, Benkovc) sredinom 17. stoljeća

naseljavaju Sv. Juraj, a krajem stoljeća se dio njih seli u Jablanac. Ti su doseljenici preci glavnine današnjeg stanovništva u tom kraju koji sebe nazivaju Bunjevci.

U 18. stoljeću Vojna krajina je potpuno uređena, a područje sjevernog Velebita spada u sastav Otočke regimente. Vojnički i trgovački razlozi, a poglavito eksploatacija šuma koja postaje državni monopol, uvjetuju izgradnju prometnica preko teško prohodnog krševitog kraja. Pukovnik Vukasović 1775.g. započinje gradnju ceste „Jozefine“ koja povezuje Karlovac i Senj. Vojna krajina započinje s organiziranim iskorištavanjem velebitskih šuma. Ekonomska komisija kod Generalata u Karlovcu 1765.g. predlaže da se napravi vlak za vuču jarbola u Stinicu i Sv. Juraj (Vlaka Marije Terezije). Radi štednje i čuvanja šuma, obzirom da je eksploatacija šuma donosila Regimenti velike prihode, izdana je 1786.g. okružnica kojom se graničari pozivaju da zidaju kuće od kamena, a ne od drva. Naredbom od 2. rujna 1786. naređuje se da se seljaci pouče u cijepanju „šimle“, jer je utvrđeno da se pri traženju cjepki jelovih stabala uništava mnogo šume. Radi čuvanja šuma od neracionalnog devastiranja poduzete su mnoge mjere, postavljeni su šumski čuvari, strogo se kontrolira sječa šume, zasađuju se prorijeđene šumske čistine. Generalna komanda zabranjuje 1768.g. kompanijama izdavanje dozvola za sječu šume, 1772.g. postavlja Otočkoj regimenti pitanje da li je primorskim graničarima prijeko potrebno držati koze, 1777. zabranjuje držanje koza, a 1781.g. objavljuje okružnicom da je Lička regimenta kaznila neke lugare sa trideset šiba zbog štete počinjene na nekoj hrastovoj šumi i ujedno naređuje da se ubuduće svakom lugu šumska šteta u njegovom reviru naplaćuje od njegove plaće. Pored svih ovih mjera i dalje je bilo devastacija jer Komanda u Karlovcu 11. listopada 1786. saopćuje svim regimentama svoje nezadovoljstvo zbog neracionalnog uništavanja šuma.

Stabiliziranjem političkih prilika u 18. stoljeću, na Velebit dolaze prvi znanstvenici i istraživači, uglavnom iz Austrije i Mađarske, no u 19. stoljeću »

Babrovača – Vukušića stan

- » na Velebit dolazi niz naših istraživača, botaničara, geografa, geologa, speleologa i ostalih znanstvenika koje slijede i prvi planinari.

Mirom u Schönbrunn 1809.g. prostor Hrvatske pada pod Francusku vlast koja iako na području uprave i ukidanjem feudalnog sistema znači napredak, za prostor primorskih kumpanija ima negativne posljedice. Zbog prekidanja trgovine od strane engleske mornarice prestao je izvoz drva i time je prestala zarada od šumskog rada i transporta svake trgovačke robe, a s druge strane uslijed blokade došlo je do naglog poskupljenja naročito uvozne robe. Poslije četiri godine francuske vlasti ovi se krajevi vraćaju Austriji i Vojna krajina nastavlja svojom upravom do 1881.g. kada je razvojačena i prostor dolazi u sastav civilne Hrvatske.

Život na velebitskim padinama teče bez većih promjena i dalje. Stanovnici planinskih naselja uz stočarenje i poljoprivredu, bave se šumarskim radom ili prijevozom ogrjevnog i tehničkog drva iz šume do mora. U prvoj polovici 20. stoljeća izgrađeni su prvi planinarski objekti nazivani *koliba* obzirom na skromno oblikovanje i skromnu mogućnost smještaja i prehrane. Broj stanovnika u blagom je porastu do 1910.g. kada broj stanovnika počinje opadati, a to opadanje uzima maha naročito nakon drugog svjetskog rata. Statistike iz 1953.g. pokazuju da je upisano 60% manje stanovnika nego 1910.g. Zbog teških uvjeta za život, teških ekonomskih prilika i zapostavljenosti kraja, iseljavanje se nastavlja pa su danas gotovo sva gornja planinska sela napuštena.

ŽIVOT NA VELEBITSKIM PAŠNJACIMA

U DRUGOJ POLOVINI 17. stoljeća Bunjevci naseljavaju velebitske padine. Bunjevci su nositelji alpskog stočarenja što uvelike određuje njihov način života. Bitne značajke alpskog stočarstva su da je zimi cijela obitelj, zajedno sa stokom u matičnom selu u *podima*, a u proljeće se odvija *izdig* cijelog sela sa stokom u *nadgorje*. Ondje obrađuju vrtove (motičarstvo) i nerijetko njive, te prikupljaju sijeno za zimu. Visoko ljeto (srpanj, listopad), dok obitelj živi i radi u ljetnom *stanu*, pastiri odlaze sa stokom u planinu tj. *vrhgorje*, na visoke pašnjake, gdje imaju stanove. U jesen se pastiri sa stokom vraćaju na svibanjska selišta. Nakon toga svi se spremaju za silazak u donje, zimsko selo, noseći sa sobom plodine i sijeno. Za primorke izgon stoke nije bio dopunski posao već je to bila njihova glavna privredna grana. Sav posao i život bili su vezani za Velebit, a primorje je bilo samo zimovaliste.

Velebitski stanovi javljaju se na tri visinska pojasa, na *podima*, u *nadgorju* i na *vrhgorju*. Visinski pojasevi odgovaraju velebitskim terasama koje su, u zoni sjevernog Velebita, u blagom porastu od sjevera prema jugu za 350-400m. Tako podi rastu od Ažić Lokve na 350 m n.v. do Dundovića Poda na 700 m n.v., nadgorje od Dragičević Dolca na 800 m n.v. do Struga i Zelenograda na 1200 m n.v.

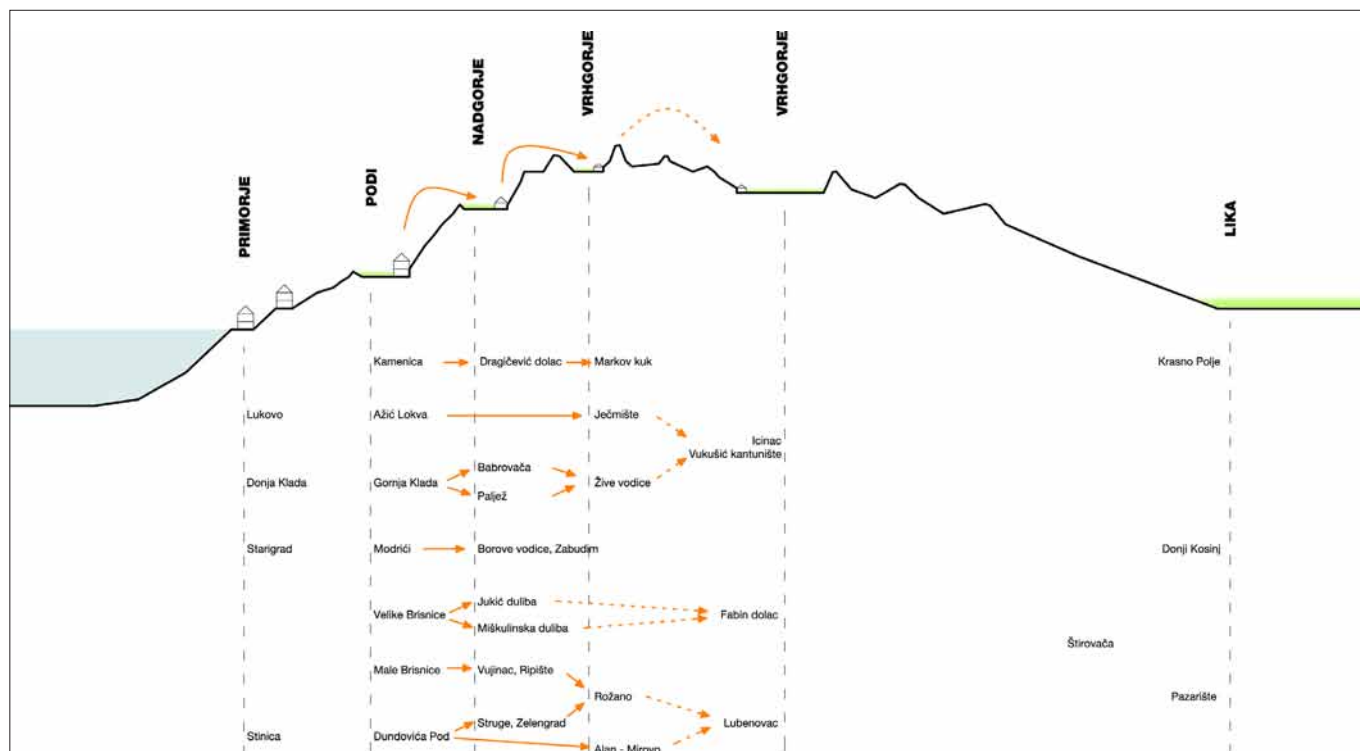
Stanovi na *podima* uglavnom su bili većih dimenzija i solidnije građeni od onih u *nadgorju* i *vrhgorju*. Stanovi na *podima* bili su podizani uz neki dolac, jer se za vrijeme boravka u planini vodila i dopunska poljoprivreda (tipično za mediteranski prostor, više kultura zajedno). Većina velebitskih stanova građena je iz kamene građe, pravokutnog oblika u tehnički suhozida. Konstrukcija stanova je istovjetna kolibama na cijelom dinarskom kulturnom arealu. U nižim predjelima velebitskog primorja, od 100 do 600 m, javlja se još jedan oblik stočarskih objekata tzv. *dvori*. Oni su građeni iz klesanog kamena. U njima se stoka zadržavala preko čitave zime.

Stočarske stanove obilježava, prije svega, skromnost, u građevnim rješenjima i oblicima, korištenje prirodnog materijala i izvanredno skladno ukapanje u okvir prirodnog okoliša. Kako su izgrađivane kao sezonski, privremeni objekti, nisu, ovisno o vrsti građe, tako dugovječni u odnosu na njihovu izvornost, odnosno arhaiku u pojavnosti kao kulturnog elementa izrazito duga kontinuiteta. Pri izboru lokacije vodilo se računa o dobroj zavjetrini, mjestu blizu eventualno izvora vode, pristupnog puta i dobroj preglednosti neposredne okoline. Obično se koristi i konfiguracija terena te su stanovi jednim dijelom vezani uz stijenu ili se djelomice ukopaju u zemlju. Izbor kosog zemljišta omogućuje dobar pregled i kontrolu nad okolicom, otvara veći priklon suncu, a u nuždi služi i dobroj obrani.

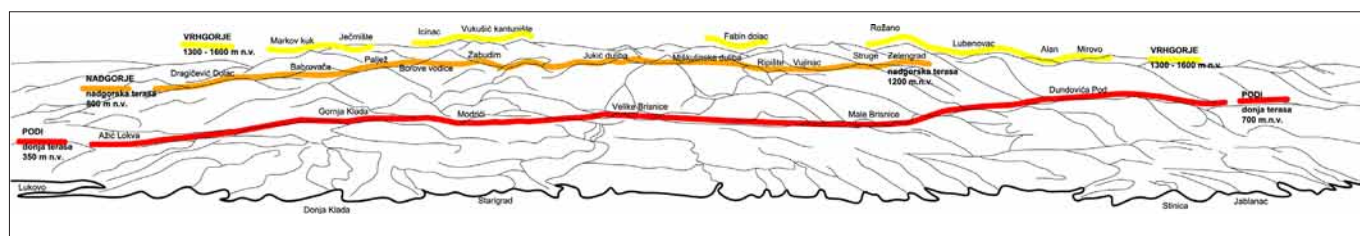
Stanovi na *podima* (350-700 m n.v.)

Stambene zgrade većinom su prizemne, s prigrađenom štalom za blago, spremište ili sl. (s ulaskom uvijek okrenutim od bure) položene paralelno sa slojnicom. Ovisno o nagibu terena, štala se ponekad pojavljuje u donjoj zoni suterena ili podruma, obično pod jednim dijelom gornjeg tlocrta, bez unutarnje veze. Visina podruma ne prelazi 180 cm. Stambeni prostor nalazi se isključivo na jednoj razini u jednom prostoru ili s odvojenom sobom za spavanje. Bruto visina prostora iznosi 180 – 240 cm. Iznad prizemlja (ne uvijek nad cijelom prostorom) nalazi se tavan koji služi za sušenje mesa i kao spremište, nikako za stanovanje jer kuće imaju otvoreno ognjište. Veličina kuća varira od npr. 7 x 12 m Pavšina kuća u Devčićima, 10 x 5 m kuća Tomel u Anićima, 12.5 x 6 m kuća Tomljanović u Panjićima.

Zid kuće je kameni, u novije vrijeme žbukan, debljine u donjem dijelu oko 70 cm, a na katu 55 – 60 cm. Uglovni kamen je priklesan, dok je materijal za izgradnju zida gotovo neobrađen. »

Shema stočarenja

Pogled na velebitske terase

» Radi se uglavnom o troslojnom zidu u presijeku, s krupnijim vanjskim kamenom i sitnijom ispunom. Mort kojim se u većini slučajeva zidalo je vapneni ili mješavina vapna i ilovače što mu daje žućkasto-smeđu boju. Mort rade sami, gašenim vapnom ili „japnom“, bez dodatka cementa, koji se gasi u jamama „japnenicama“.

Fasadni otvori minimalnih su dimenzija, prozori oko 60-90 x 80-90 cm, a vrata širine 80 – 90 cm, visine 180-200 cm. Okviri otvora izrađeni su ili u kamenu ili u drvu. Iznad nadvoja fasadnih otvora izvodi se oteretni luk – najčešće lučno ukli-njene, grubo priklesane kamene ploče, kamen ili opeka. Drveni dovratnici i doprozornici ugrađeni su u kamenu zid drvenim klinom. Okov je kovani.

Prozori su dvokrilni, svako okno podijeljeno je srednjim horizontalnim rebrom. Otvaranje je prema van, ili prema unutra ukoliko su izvana kapci. Kapci su puni, iz dasaka od mekog drva, pribijeni na unutarnji okvir kovanim čavlima. Ulazna vrata jednokrilana su ili dvokrilna, puna, uklađena ili ostakljena s punim parapetom.

Pod je najčešće nabijena zemlja, drvene gredice i cigla s reškama zapunjenim ilovačom, oblice, kamene ploče ili daščani pod. Međukatna konstrukcija između podruma i prizemlja je drveni grednik popođen daskom.

Krovište počiva na obodnim zidovima objekta, dvostrešno je, a nagib varira između 30 i 45°. »

Struge

Stan u Bliznicama

Izvlačenje drva

- » Po tipu krovne konstrukcije radi se o roženičkom krovu koji leži na nazidnici (*podzidnici*) i gredi (*cokljaku*) iznad nje, koje zajedno čine prsten po obodnim zidovima. Rogovi su tesarskim vezom i drvenim klinom učvršćeni na *cokljak*. Krajevi veznih greda i rogova su zaobljeni. Stropne grede uklještene su između podzidnice i cokljaka kako

bi preuzele horizontalne sile krovišta. *Podzidnice* i *cokljak* imaju dimenzije 26-30 x 22-25 cm, a rogovi oko 15 x 15 cm. Za krovne letve izvorno se najvjerojatnije nije upotrebljavala tesana pravokutna građa, već grubo pritesane oblice.

Pokrov je nekada isključivo bila šindra (*šimla*). Kalala se od jele ili smreke u duljini od 70-100 cm, širini 10-12 cm i debljini 1.5-2 cm. Slaganje je uglavnom dvostruko. Nakon II. Svjetskog rata šimla je zamjenjivana pokrovima koji se lakše održavaju kao npr. valoviti salonit, eternit ploče, kupa kanalice ili lim. Otvori u krovu tzv. vidilice, služile su odimljavanju donjeg prostora, otvarale su se odozdo, željeznim šipkama. Na svakom je krovu bila jedna do dvije vidilice prosječne dimenzije 40 x 80 cm. Izvorni oblik oluka je drveni na drvenim kukama postavljenim na *cokljak*, dakle ispod rogova ili postavljen na kamene konzole koje su virile iz zida. Danas oluci variraju od pocinčanih do drvenih sa željeznim kukama. S krova kuće u kojoj postoji otvoreno ložište nikada se nije sakupljala voda za šternu, jer je taj krov bio prepun čađe, kao što se kasnije nije sakupljala voda sa krova pokrivenim eternit pločama i salonitom. Upotrebljavala se voda sa čistih krovova gospodarstvenih objekata ili sabirnih ploha oko šterne.

Sve vanjsko popločenje izvodi se kamenom iz okolice, ravnijom stranom okrenutom prema gore. Međuprostor se zapunjava nabijenom zemljom.

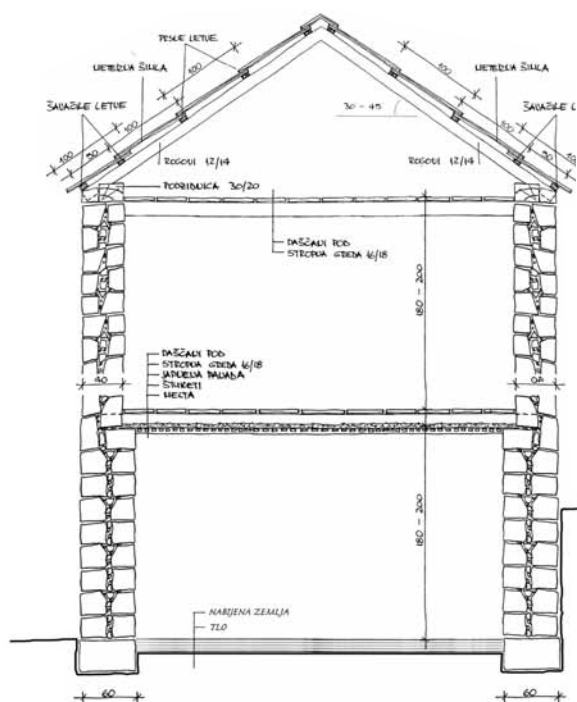
Pred kućama se sadila bjelogorica, osobito murva, koja ljeti ima bujnu krošnju i daje hlad, a zimi daje prolaz suncu. Od povrća uz stanove se najčešće sadio krumpir, zelje, ječam i repa. Do plodne zemlje se dolazilo krčenjem kamena iskorištenim za gradnju suhozida koji su ograđivali plodne dolce.

Nadgorski stanovi (800-1200 m n.v.),

Cjeline nadgorskih stanova (800-1200 m.n.v.) uglavnom su korištene tokom cijelog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom rađeni su jednostavnije i manje od kuća u podima, u grubo klesanom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovom od grube drvene građe te pokrovom od drvene šimle. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao prizemnice s potkrovljem, ponekad poluukopani u teren sa stražnje strane,

Stan u podima

ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama. Tlocrtne dimenzije stanova su skromnije od stanova u podima, dimenzija do 3,5 m x 5 m. Razvoj od jednodostorne građevini uobičajen je, no tlocrtna dispozicija se ne mijenja, ostaje ujednačena, pravokutna. Karakteristična crta stambenih objekata šumovitog Krasa je u tom da se staja gradi redovito pod istim krovom, a ne u posebnoj zgradi.

Na prizemnicama je na jednu stranu stan dok je na drugoj strani staja. Prostor koji koristi čovjek površinom je gotovo istovjetan prostoru koji je namijenjen stoci što je značajno uvjetovalo izgled i funkcionalnost stana.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca ili s nadvojem, krilo je izrađeno od drveta. Rijetko se izvode prozori maksimalnih dimenzija 60 x 80 cm, na ulaznoj fasadi ili na jednom od zabata. Nisu bili ostakljeni već samo zatvoreni punim drvenim krilom. Zidovi maksimalno visoki 2 m i debljine minimalno 60 cm slagani od grubo klesanog kamena ponekad povezanog vapnenim mortom. Nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena, ponekad od okomitih drvenih dasaka. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Kod nekih stanova uočeno je uvlačenje kamenog bloka u debljinu zida kako bi se dobila mala niša (cca 30 x 30 cm), pretpostavlja se za držanje svijeće ili petrolejske lampe. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije.

Neki od stanova posjeduju šternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Na podzidanim terasama uz nadgorske stanove povremeno su se sadile

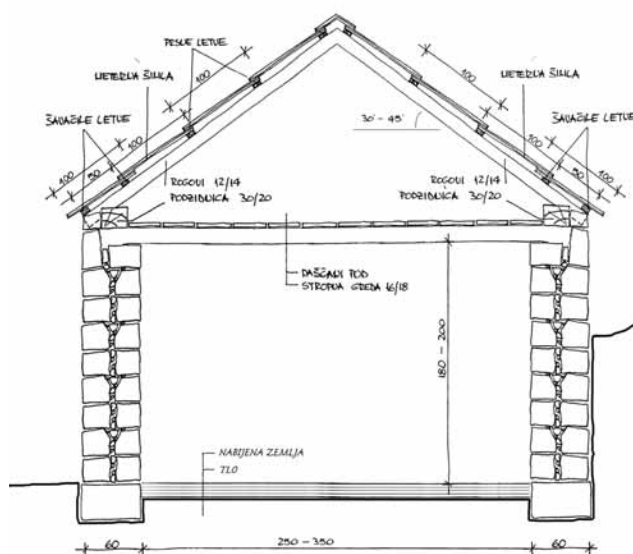
vočke, i obrađivao vrt. Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili šterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

Vrhgorski stanovi (1300-1600 m.n.v.),

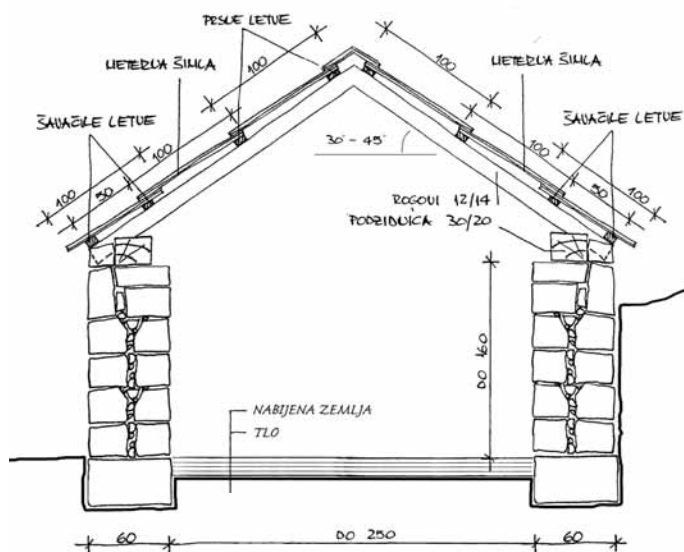
Stanovi vrhgorja korišteni su tokom kratkog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom i ograničenog alata rađeni su u vrlo grubom suhozidu od lomljenog kamena, s jednostavnim drvenim roženičkim krovom od grube drvene građe te pokrovom od drvene šimle na podkonstrukciji. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao jednoetažni monovolumeni, poluukopani u teren, ulazom orijentirani prema udolini i položeni usporedno s izohipsama. Kao što je uočljivo kod nadgorskih stanova i u vrhgorskim je stanovima razvoj od jednodostorne prema višedostornoj građevini uobičajen, bez mijenjanja tlocrtne dispozicije koja ostaje ujednačena i pravokutna. Tlocrtne dimenzije stanova su skromnije od nadgorskih stanova, dimenzija do 2,5 m x 3,5 m. Razvoj od jednodostorne prema višedostornoj građevini javlja se znatno rjeđe nego u nadgorju, tlocrtna dispozicija se ne mijenja i ostaje ujednačena, pravokutna.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca koji je maksimalno ali rijetko 1.8 m, krilo je izrađeno od »

Nadgorski stan

Vrhogorski stan

- » punog drveta. Kod manjine stanova, onima sa zidovima nižim od 1,5m, ulaz je postavljen na zabatnoj strani, dok kod ostalih je postavljen frontalno, prema udolini. Zidovi su debljine minimalno 60 cm, nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena ili drva vertikalno postavljenim daskama ili prekriveni šimlom u nekoliko redova. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije.

Neki od stanova posjeduju šternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Danas su vidljivi otvori sastavljeni od više kamenih elemenata vezanih mortom ili kompletno izrađeni u betonu. U najvišim stanovima poput Mirova uz stanove nisu se sadile stablašice ili povrće.

Također su građeni suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili cisterni gdje je bilo potrebno, za čiju gradnju se krčio kamen, te se tako dolazilo do pasišta.

Vodoopskrbni objekti

Zbog kraškog terena na Velebitu je velik problem opskrbe vodom. U starijim vremenima korištene su otvorene retencije kao lokve, snježnice, kapljice, dok se nakon II. Svjetskog rata grade bunari i šterne u blizini stanova. Po tipologiji odnosno tehnologiji izgradnje vodoopskrbnih objekata razlikujemo:

ŠTERNA ILI BUNAR: kopala se u dubinu od 4-5 m, promjera 3 m. Zidana je priklesanim kamenom uokrug, u vapnenom mortu. Nakon toga se na stjenke navlačio „porculan“, najvjerovatnije kaolin-ska glina koja se zaribavala i gladila dok nije postala potpuno glatka i tvrda. Zatim se šterna pokrivala „voltom“ od uklinjenog kamena, s vrha se zaravnjavala zemljom i popločavala ravnijim kamenom, a na kraju se postavljao iz komada klesani „grljak“ s »

Primjeri bunara

Lokva

- » nerijetko upisanom *ušpicanom* godinom. U grljak je ulazilo drveno korito koje je dovodilo vodu iz drvenog oluka na kući. Služi za prikupljanje kišnice i to na taj način da se sustavom cijevi ili oluka koji su nekada bili uglavnom drveni, a u novije vrijeme metalni spoji na krov obližnjeg objekta (ljetnog stana ili kuće) ili se uz nju grade tzv. *saliži* odnosno velike, kose, betonirane površine s kojih se voda slijevala u šternu. U ovom drugom slučaju radi se o tzv. državnim šternama izgrađenim za vodoopskrbu pojedinih naselja.

BUNAR: vodoopskrbni objekt koji nastaje na sličan način kao šterna. Unutrašnjost je obzidana kamenom iza kojeg je nepropusni sloj izrađen od ilovače.

LOKVA: mogu se podijeliti na obzidane i neobzidane. Spominje se da je jedan od načina nastanka lokve taj da se na odabranom mjestu stoka gonila u krug sve dok pod njenim nogama nije nastao nepropusni sloj u kojem se skupljala voda.

SNJEŽNICA (SNIŽNICA): riječ je o špilji ili jami u kojima se sačuvao snijeg napadao tijekom zime, npr. Slavina snježnica na sjevernoj padini Vučjaka, Legačka snježnica nasuprot Botaničkog vrta u Legačkom Kantuništu, Crna snježnica u Pivčevcu i Modra snježnica iznad Šupljeg doca na putu prema Jezerima.

KAPLJICA: to je jedna vrsta izvora u stijeni, ali s malo vode. Sa stijene voda kaplje u kamenicu koja je

Kapljica**Snježnica**

vjerojatno nastala prirodnim putem, tj. izdubila ju je voda.

STANJE EVIDENCIJE KULTURNIH DOBARA I OBVEZE IZ PLANOVA ŠIREG PODRUČJA

U

REGISTRU KULTURNIH DOBARA Republike Hrvatske, na Listi preventivno zaštićenih spomenika kulture i na Listi zaštićenih kulturnih dobara trenutno nema upisanih kulturnih dobara sa

područja NP Sjeverni Velebit. U procesu upisa na Listu zaštićenih kulturnih dobara je Premužićeva staza, dok je na Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara trenutno u procesu upisa ruralna cjelina Mirovo, ruralna cjelina Lubenovac i ruralna cjelina Struge – Zelengrad.

Važeća prostorno planska dokumentacija koja je superponirana Prostornom planu Nacionalnog parka Sjeverni Velebit je Prostorni plan Ličko-senjske županije i Prostorni plan grada Senja.

PROSTORNI PLAN LIČKO-SENJSKE ŽUPANIJE (2002. GODINA)

Prostorni plan Županije ne sadrži konzervatorsku podlogu na kojoj je temeljena zaštita kulturnih dobara i u popisu kulturnih dobara županije nisu navedena kulturna dobra ovog područja. U popisima kulturnih dobara navedeni su lokaliteti koji su bili zaštićeni starim aktima o zaštiti prije donošenja odredbe o reviziji (članak 120. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, N.N. br.69/99 i 151/03) zbog čega se ne navode kulturna dobra iz područja NP Sjeverni Velebit. Stoga je broj kulturnih dobara koja su elaborirana ovom podlogom znatno opsežniji jer su istraživanja provedena za potrebe ovog plana

znatno unaprijedila uvid u fond kulturne baštine Nacionalnog parka Sjeverni Velebit.

Iako se u popisu spomenika kulturne baštine ne spominje područje NP, prostorni plan prepoznaje ceste Jablanac – Veliki Alan – Štirovača, Peremužićevu stazu, te mrežu drugih regionalnih, lokalnih i šumskih cesta na Velebitu kao posebnu atrakciju i značenje za velebitski prostor.

PROSTORNI PLAN UREĐENJA GRADA SENJA (2006. GODINA)

Za prostorni plan grada Senja izrađena je osnovna konzervatorska dokumentacija i valoriziran je prostor NP Sjeverni Velebit kao prirodna vrijednost i zakonom je propisana obveza izrade prostornog plana područja posebne namjene. Kao izrazita vrijednost područja navedena je suhozidna arhitektura, koju treba izrazito čuvati od devastacije i danas česte krađe materijala za građenje.

U prostornom planu navedena su i slijedeća kulturna dobra:

	NASELJE	KULturno DOBRO	STANJE U ODNOSU NA PPU
1.	Alan	Cjelina	Elaborirano
2.	Mirovo	Cjelina, crkva sv. Marije	Elaborirano
3.	Štirovača	Japodsko stanište	Van obuhvata ovog plana
4.	Babrovača	Cjelina	Elaborirano
5.	Žive Vodice	Lokve	Elaborirano
6.	Paljež	Cjelina	Elaborirano
7.	Modrić Dolac	Cjelina	Elaborirano
8.	Dundović Pod	Cjelina	Elaborirano
9.	Kramarkovac		Elaborirano
10.	Premužićeva staza	Zavižan – Baške Oštarije	Elaborirano
11.	Velebitski tradicijski put	Jablanac – Alan – Štirovača	Elaborirano

OCJENA STANJA, MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA

KO SE USPOREDI s povijesnim kretanjima od početka naseljavanja, unutar zadnjih 50 godina do danas došlo je do drastične promjene tipa i intenziteta aktivnosti u području NP Sjeverni Velebit.

Tradicionalni način stočarenja (alpsko stočarenje) opisan u odlomku 'Život na Velebitskim pašnjacima' u potpunosti zamire, mjestimično gdje je prometna infrastruktura prošla zamjenjuje ga korištenje stanova za privremeni smještaj (vikendice). Također uslijed globalnog razvoja transporta, komunikacija i privrede, tradicionalne aktivnosti na području Velebita kao trgovina i lov za prehranu nestaju odnosno bivaju zamijenjeni suvremenim oblicima lovačkog gospodarenja. Istovremeno pojavljuju se nove, turističke i istraživačke, aktivnosti u skladu sa suvremenim trendovima: planinarenje i posjećivanje parka, te istraživanje prirodnih odnosa, karakteristika i fenomena u parku.

Promjene u aktivnostima uzročno-posljedično rezultiraju i promjenama u krajobrazu, izgrađenim strukturama i infrastrukturnim objektima:

1. PROPADANJE KULTURNO KRAJOBRAZNIH CJELINA

Uslijed neodržavanja pastirski stanovi se s vremenom urušavaju, i nestaju u hrpama kamenja i zelenila. Pašnjaci zarastaju u šumu (sukcesija) zbog izostanka sječe i ispaše koja je održavala u ravnoteži odnos travnatih i pošumljenih površina, značajnu za bioraznolikost cijelog područja.

2. NOVA LOVAČKA I ŠUMARSKA INFRASTRUKTURA

Novi oblici gospodarenja šumskim i životinjskim fondom stvaraju nove kako prirodne odnose, tako i izgrađene strukture. (Objekti na Štirovači, Veliki i Mali Lom, šumske ceste, itd.)

3. NOVA TURISTIČKA INFRASTRUKTURA

Za potrebe planinarskih aktivnosti grade se planinarski domovi i skloništa, planinarske staze i signalizacija. Za turističke posjetitelje parka predviđaju se razni sadržaji na ulazima parka (edukativni info centri, trgovine, smještaj, botanički vrt, etno zone, kulturni sadržaji i sl.).

4. NOVA ZNANSTVENO – ISTRAŽIVAČKA INFRASTRUKTURA

U svrhu znanstveno – istraživačkih aktivnosti planiraju se sadržaji kako na državnom tako i na nivou samog NP Sjeverni Velebit (meteorološki opservatorij).

Suvremeno upravljanje parkom zahtjeva pažljivo promišljanje ciljeva parka kao sveukupnosti svih aktivnosti koje se u njemu dešavaju. Integralno planiranje i izvođenje tih aktivnosti pod centralnim nadzorom jedne institucije, u svrhu postavljenih ciljeva, nužan je preduvjet kako bi NP Sjeverni Velebit postao jedinstvena reprezentativna prirodno-društvena cjelina, po uzoru na najbolje svjetske primjere, za što ima apsolutno svaki potencijal.

U duhu detektiranih socijalnih trendova i postavljenih ciljeva, u prostoru je prepoznat niz problemskih situacija koje je nužno pažljivo proučiti i razriješiti kako bi se upravljanje parkom i predviđene aktivnosti moglo nesmetano odvijati u željenom pravcu:

1. ZADRŽAVANJE KULTURNOG KRAJOLIKA PASTIRSKIH STANOVA I PAŠNJAKA

Obzirom da trenutno niti nove aktivnosti niti pojedini elementi zakonskog okvira (zabrane sječe šume, obnavljanja stanova gdje nema ceste) ne omogućuju održavanje kulturnog krajolika, nužno je ispitati mogućnosti reguliranja nepoželjnih pravnih akata, kao i pronaći nove aktivnosti koje će osigurati njegovo održavanje.

» 2. PLANIRANJE NOVIH AKTIVNOSTI U PARKU

Opasnost uvođenja novih aktivnosti u parku je nepoželjni utjecaj na kulturni krajolik ukoliko se one u potpunosti ne uklape u njega obnovom stanova i korištenjem vanjskih prostora terasa, putova i pašnjaka. Zbog toga je takve aktivnosti nužno pažljivo odabrati, cjelovito planirati, realizirati pojedine cjeline i nadzirati njihovo provođenje, a sve pod jednom krovnom institucijom. Da bi to bilo moguće Park bi morao otkupiti određene ruralne cjeline ili, ako to nije moguće, uspostaviti određeni odnos javno-privatnog partnerstva u formi suradivanja na projektu aktiviranja pojedine cjeline. Postoje brojne aktivnosti koje je moguće predvidjeti u sklopu ruralnih cjelina koje bi osigurale njihovo održavanje; od formiranja etno zona, kontroliranog 'robinzonskog' turizma s uključivanjem u tradicionalni način života i stočarske aktivnosti, škole u prirodi, održavanje tečajeva, seminara i radionica kojima su izolacija, mir, prirodno okruženje kao i niža razina komfora prihvatljive ili poželjne okolnosti. Pojedine aktivnosti mogu direktno sudjelovati u održavanju kulturnog krajolika ili indirektno privlačenjem sredstava za njihovo održavanje.

3. PLANIRANJE SMJEŠTAJNIH KAPACITETA I TURISTIČKO KULTURNIH SADRŽAJA U PARKU

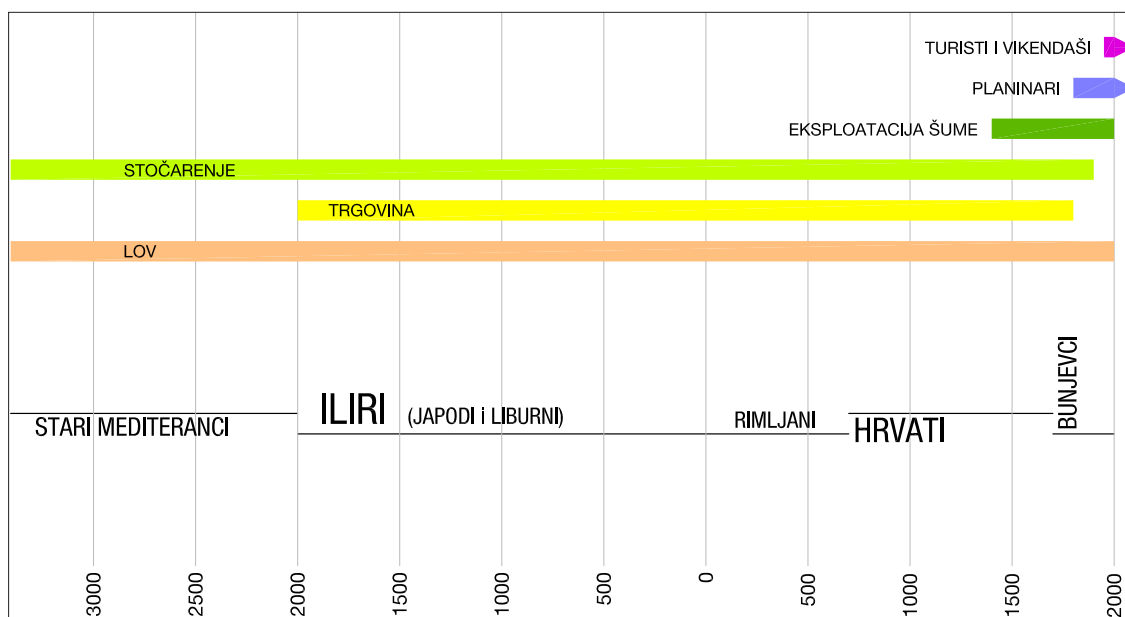
Trenutno planiranje sadržaja za planinare i turističke posjetitelje parka podijeljeno je između uprave Parka i planinarskih društava. Smještajni kapaciteti u planinarskim domovima i skloništima,

njihov raspored u Parku i režimi njihovog korištenja trenutno su rezultat individualnih interesa i nastojanja pojedinih planinarskih društava. Rezultat toga je da oni nisu planirani integralno niti usklađeni s planom upravljanja i kapacitiranja aktivnosti u parku. Primjer toga je i pritisak na održavanje 'popularnih' smjerova dok oni manje interesantni ostaju zapušteni. Način i režimi rada većine planinarskih domova ne odgovara niti turističkim niti planinarskim suvremenim standardima. Smještajne kapacitete treba pažljivo planirati kako bi se na taj način optimalno reguliralo kretanje posjetitelja u Parku (npr. veće kapacitete planirati samo u rubnim, ulaznim zonama u park, i sl.). Također zbog osjetljivosti i značaja prirodnog ambijenta oblikovanje planinarskih domova i skloništa treba pažljivo promisliti i provesti kroz instituciju arhitektonskog natječaja.

4. ODRŽIVO UPRAVLJANJE BILJNOM I ŽIVOTINJSKOM POPULACIJOM

Upravljanje biljnom i životinjskom populacijom također je podijeljeno na više subjekata, u nekim slučajevima pojedinačni interesi institucija nisu međusobno do kraja usklađeni.

Usklađivanje svih sudionika u upravljanju prostorom oko jedinstvenog planiranja i upravljanja prostorom nužan je preduvjet kako bi Park funkcionirao kao cjelina i bile izbjegnute nepoželjne posljedice provođenja neusklađenih individualnih interesa u prostoru.

2. CILJEVI ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

PARAMETRI VREDNOVANJA KULTURNO povijesnih vrijednosti, načela i ciljevi zaštite kulturnih dobara definirani su nizom dokumenata i pravnih akata (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Strategija kulturnog razvitka, Pravilnik o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno-povijesne cjeline, Pravilnik o registru kulturnih dobara, Rezolucija o obnovi hrvatske kulturne baštine, Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, Program prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zakon o prostornom uređenju, Zakon o gradnji i dr.).

Temeljne odrednice koje su primjenjivane pri izradi konzervatorske podloge za Prostorni plan uređenja Nacionalnog parka Sjeverni Velebit u skladu su s navedenim aktima, a njihov sažetak glasi:

1. *Istraživanje i vrednovanje graditeljske baštine u kontekstu prisutnih društvenih, kulturnih i gospodarskih promjena, temeljem stručne i znanstvene obrade područja, značajnih povijesnih cjelina naselja i prostora izrazitih krajobraznih, kulturno-povijesnih i estetskih vrijednosti - Identifikacija i dokumentacija graditeljske baštine stručan je i znanstveni proces utvrđivanja spomeničkih vrijednosti pojedinačnih građevina i cjelina u određenom povijesnom prostoru i organizirano bilježenje njihovih osobina na najprimjereniji način.*
2. *Uspostavljanje i usklađivanje pravnog sustava zaštite integralnih prirodnih i kulturnih vrijednosti prostora kroz prostorno planske mjere zaštite - Pravna zaštita graditeljske baštine podrazumijeva cjeloviti pravni sustav zaštite utvrđenih i potencijalnih vrijednosti baštine u prostoru. Prostorno-planska zaštita graditeljske baštine podrazumijeva sustavno uključivanje*
3. *baštine u sve relevantne prostorne i urbanističke planove, izradu posebnih integralnih planova za zaštićena područja i dosljednu provedbu donesениh planskih dokumenata.*
3. *Provođenje zaštite arheoloških zona i lokaliteta u skladu s načelima arheološke struke i konzervatorske djelatnosti, konzervacijom i prezentacijom vidljivih ostataka građevina važnih za povijesni i kulturni identitet prostora, odnosno odgovarajućom obradom, dokumentiranjem, prikupljanjem ostataka i deponiranjem u muzejske ustanove predmeta s onih lokaliteta, koje se, s obzirom na njihov karakter, ne može prezentirati.*
4. *Uspostavu uravnoteženog odnosa između osnovnih izvornih povijesnih oblika graditeljske baštine i suvremenih graditeljskih pojava, osobito na području povijesnih ruralnih cjelina, radi očuvanja njihovih povijesnih vrijednosti koje svjedoče o identitetu područja i naroda kojemu pripadaju.*
5. *U sklopu modela revitalizacije ruralnih cjelina, primjena integralnih oblika zaštite kao i poticanje osnivanja novih muzeja na otvorenom i predstavljanja narodnog stvaralaštva, radi odgojno-obrazovnih, ekoloških i turističkih učinaka, a napose stvaranja pozitivnog odnosa spram zavičajnih vrijednosti i poticanja brige za nacionalnu baštinu kod lokalnog stanovništva.*
6. *Detektiranje i uspostava zaštite nad kulturno-povijesnim krajolicima, prostorima stvaranim u dugom vremenskom slijedu čovjekovim nastojanjem da životni prostor oplemeni i prilagodi svojim potrebama, koji su iznimno bogati kulturnom baštinom i povijesnom slojevitosti, kao sastavnim dijelovima krajobraznih osnova Hrvatske.*

3. PLAN ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

TABELARNI PREGLED

TUMAČ OZNAKA

KTO KARTOGRAFSKA OZNAKA	SZ STANJE ZAŠTITE	VZ VALORIZACIJA	PMZ PRIJEDLOG MJERA ZAŠTITE
AL - Arheološki lokalitet	R - Registracija	1 – Nacionalni značaj	R - Registracija
AP - Arheološko područje	P - Preventivna zaštita	2 - Regionalni značaj	P - Preventivna zaštita
RC - Seosko naselje	E - Evidencija	3 – Lokalni značaj	ZPP - Zaštita prostornim planom
GS - Graditeljski sklop	N - Nije evidentirano	Ø - Nije utvrđen	
SG - Sakralna građevina			
CG - Civilna građevina			

Sva kulturna dobra prikazana su na kartografskom prikazu razmještaja kulturnih dobara, 1:25000 kao i evidentirana dobra lokalne vrijednosti koja sudjeluju u prepoznatljivosti prostora i koja treba štititi na lokalnoj razini.

I. SPOMENIČKA PODRUČJA I CJELINE

1. POVIJESNE RURALNE CJELINE

RB	Kulturno dobro	Lokalitet /Vrsta	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Mirovo	Ostaci stanova, suhozidi, velika šterna	RC 01	E	2	R
2	Lubenovac	Veliki Lubenovac, Ruja, temelji planinarskog doma, ostaci stanova	RC 02	N	2	R
3	Struge - Zelengrad	Ostaci stanova	RC 03	N	2	R
4	Zavižan	Planinarski dom, botanički vrt, Icinac, Debela Kosa, Grgaševo Selište, Vukušić Kantunište, ostaci stanova	RC 04	N	2	ZPP
5	Alan	Ostaci stanova, obnovljene vikendice, žičara	RC 05	E	2	ZPP
6	Štirovača	Lugarnica, izletište, parkiralište	RC 06	E	2	ZPP
7	Zabudim	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 07	N	3	ZPP
8	Dundović Pod	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 08	E	3	ZPP
9	Vujinac	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 09	N	3	ZPP
10	Ripište	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 10	N	3	ZPP
11	Vukušić Duliba	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 11	N	3	ZPP
12	Miškulinska Duliba	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 12	N	3	ZPP
13	Jukić Duliba	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 13	N	3	ZPP
14	Legačka Duliba	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 14	N	3	ZPP
15	Borove Vodice	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 15	N	2	ZPP
16	Modrić Dolac	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 16	E	3	ZPP
17	Paljež	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 17	E	3	ZPP
18	Žive Vodice	Ostaci stanova, lokve, suhozidi	RC 18	E	3	ZPP
19	Ječmište – Podgora	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 19	N	3	ZPP
20	Zlatkina Njiva	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 20	N	3	ZPP
21	Markov Kuk	Ostaci stanova, šterni i suhozida	RC 21	N	3	ZPP

2. ARHEOLOŠKI LOKALITETI I ZONE

RB	Kulturno dobro	Lokalitet	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Grčko ili rimsko groblje	Lubenovac	AL 01	E	3	ZPP
2	Tursko groblje	Plan (Pandorina ili Kladska)	AL 02	E	2	ZPP
3	Turska vrata		AL 03	E	3	ZPP
4	Crikvena		AL 04	E	3	ZPP
5	Stražbenica		AL 05	E	3	ZPP
6	Grčki zid	Dundović Podkuk – Ježev Brig - Veliki Alan	AL 06	E	2	R
7	Povijesna cesta	Lubenovačka Ruja – Careva kuća	AL 07	E	3	ZPP

II. POJEDINAČNA KULTURNA DOBRA I NJIHOVI SKLOPOVI**1. GRAĐEVINE**

RB	Kulturno dobro	Lokalitet	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Kapela sv Ante	Zavižan	SG 01	N	3	ZPP
2	Rossijeva koliba	Premužićeva staza	CG 01	N	3	ZPP
3	Planinarski dom	Zavižan	CG 02	N	3	ZPP
4	Planinarski dom	Alan	CG 03	N	3	ZPP

2. SPOMENICI TEHNIČKE KULTURE – CESTE

RB	Kulturno dobro	Lokalitet	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Premužićeva staza	Zavižan – Baške Oštarije	CG 04	R	1	R
2	Povijesna cesta	Štirovača - Jablanac	CG 05	E	2	P
3	Cesta Marije Terezije (jarbola)	Stinica – Dundović Pod – Rujica – Ježev Brig – Mirovo – Dundović Padež – Kosinj (Pazarište)	CG 06	E	2	P

3. SPOMENICI TEHNIČKE KULTURE – VODOOPSKRBNI OBJEKTI

RB	Kulturno dobro	Lokalitet	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Velika šterna	Mirovo	VO 01	N	3	ZPP
2	Lubenovačka ruja	Lubenovac	VO 02	N	2	ZPP
3	Bunari	Žive Vodice	VO 03	N	2	ZPP
4	Lokva	Borove vodice	VO 04	N	2	ZPP

4. MEMORIJALNE GRAĐEVINE

RB	Kulturno dobro	Lokalitet	KTO	SZ	VZ	PMZ
1	Spomenik partizanskom odredu	Alan	MO 01	N	Ø	ZPP
2	Spomeničko mjesto	Alan	MO 02	N	Ø	ZPP
3	Spomen groblje	Meralovac	MO 03	N	3	ZPP

POVIJESNE RURALNE CJELINE

1. MIROVO - RURALNA CJELINA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 01

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: prijedlog za upis u Registar kulturnih dobara

POSTOJEĆE UREĐENJE PROSTORA

Ruralna cjelina Mirovo se nalazi u vršnom dijelu Parka, južno uz cestu Jablanac – Štirovača. Cjelina se nalazi u planinskoj kotlini na visini od 1300 – 1400 mnm i sastoji se od dvije prostorne podcjeline: udolina Dundović Mirovo na istoku i Bilensko Mirovo na zapadu. Izgrađene strukture su nepravilno raspoređene po padinama udolina i sastoje se od ostataka pastirskih stanova, šterni, suhozida i putova. Ne postoje geometrijske pravilnosti u rasporedu elemenata i tlocrtnim oblicima šterni i suhozida, jer su isti orijentirani prema amorfnim karakteristikama prirodnog terena.

Ostaci stanova

POVIJESNO NASLJEĐE

Nekada je bilo središnje planinsko naselje župe Jablanac dok je danas prostrano područje napuštenih stanova, prostor interpretiran suhozidima, koridorima vezanim za kulturu stočarstva (ovčarstva). Na području Mirova se nalazi spilja Snježnica sa vječnim ledom koji se vozio u priobalje.

Sa sjeverne strane Mirova, od mora u dubinu planine vodi i danas uočljiva "vlaka"- utrta put za izvlačenje trupaca, nazvana po carici Mariji Tereziji. Interesantan lokalitet na Mirovu je *Čardak* koji izgleda kao umjetno podignuti humak – veća gomila. Nekada je gomila mogla biti i viša kada se na njoj nalazila utvrda – čardak, a to je moglo biti u vrijeme kada su Bunjevci naseljavali Podgorje i predjele Mirova i Lubenovca, krajem 17. stoljeća. Sa sjeveroistočne strane Čardaka (u dvije male vrtače) nalaze se ostaci dviju većih lokava u kojima se skupljala kišnica s okolnih strana. Iznad nestalih bunara nalazi se lokalitet *Crkvina*. Toponim *Crkvina* vezan je za središnji prostor Mirova, upućuje na postojanje sakralnog objekta, a po kazivanju tu je nekada bilo i groblje. Prema toponimu Mirovo se veže na sv. Mariju od Mirova, čiji se blagdan slavi 22. srpnja, a to je zapravo blagdan sv. Marije Magdalene.

Prvi objekt koji je Hrvatsko planinarsko društvo osposobilo za svoje potrebe na Velebitu bilo je sklonište na Mirovu. Bila je to zidana, šindrom pokrivena kuća. Imala je 10 ležajeva. Potporom šumske direkcije iz Sušaka kraj nje je uređena velika šterna. Kuća je ubrzo postala neprikladna za planinarski smještaj, a 1938.g. je izgorjela.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Cjelina Mirovo pripada skupini od par najviših pastirskih stanova vrhgorja (1300-1500 m.n.v.) koji su korišteni tokom kratkog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom i ograničenog alata rađeni u vrlo grubom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovom od grube drvene građe te pokrovom od drvene šindre na podkonstrukciji. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao jednoetažni monovolumeni, poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca koji je maksimalno 1.8 m, krilo je izrađeno od punog drveta. Zidovi su debljine minimalno 60 cm, nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena ili drva vertikalno postavljenim daskama ili prekriveni šindrom u nekoliko redova. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije. Većina stanova posjeduje šternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Danas su vidljivi otvori sastavljeni od više kamenih elemenata vezanih mortom ili kompletno izrađeni u betonu. U najvišim stanovima poput Mirova uz stanove nisu se sadile stablašice ili povrće.

Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili šterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

U sjeverozapadnom dijelu cjeline, prema cesti i preko nje, niz stanova obnovljen je u vikendice, različite autentičnosti obnove.

Obnovljeni stanovi

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

S obzirom na odumiranje tradicionalnog stočarstva i izvornog načina korištenja prostora moguće je predvidjeti novu namjenu za korištenje prostora. Nova namjena mora se u potpunosti prilagoditi izvornoj strukturi prostora, mora ju sačuvati i u niti jednom segmentu ju ne smije dugoročno narušiti. Moguće namjene koje bi zadovoljile ove uvjete su:

1. Muzeološka prezentacija etnološke baštine i tradicionalnog načina života

Za potrebe prezentacije moguće je obnoviti stanove za izložbene prostore, prostore za prezentaciju i prodaju proizvoda tradicionalnih obrta i ponudu tradicionalne hrane, robinzonski smještaj, itd... Moguće je u istu svrhu predvidjeti i reaktivaciju tradicionalnog stočarstva. Sve ovakve aktivnosti nužno je planirati integralno u okviru 'Etno zone Mirovo', pod upravom jedne institucije (NP Sjeverni Velebit), kako bi se osigurala dosljednost i cjelovitost prezentacije. Također planiranje cjeline Mirovo, zbog blizine povezati s cjelinom Alan.

2. Planinarski smještaj - skloništa

S obzirom da je u prvoj polovini 19. stoljeća na Mirovu postojala struktura namijenjena planinarskom smještaju, ukoliko se pokaže potreba za povećanjem smještajnih kapaciteta u tom području moguće je predvidjeti obnovu stanova u funkciji planinarskog smještaja – skloništa.

3. Vikend naselje

Postojeća namjena obnovljenih stanova u vikendice smije se nastaviti ali se ne smije širiti.

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrđivanje zona zaštite ruralne cjeline Mirova izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđene su zone zaštite - ZONA B (zona napuštenih stanova) i ZONA C (sjeverozapadna zona obnovljenih stanova).

ZONA B

U zaštićenoj cjelini građevinske intervencije dopuštene su samo u svrhu obnove postojećih elemenata baštine i njihovo dovođenje u izvorno stanje, opisano u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnice sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor. Iznimka je eventualno izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati, predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima. Iznimno je moguće predvidjeti zatvaranje šupljina u zidu vapnenim mortom ali tako da on ne bude vidljiv s obje strane zida. U slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti kao otvoreno a eventualni dimnjak ugraditi u debljinu zabatnog zida bez produžetka van gabarita krova, tako da njegov volumen nije vidljiv bilo s vanjske ili unutarnje strane.

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog Parka.

ZONA C

Obnavljanje stanova treba izvršiti prema njihovom izvornom stanju, opisanom u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnica sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima, uz par iznimki:

- dozvoljava se izvedba višeslojnog zida s obaveznom završnom oblogom od kamena. Fuge moraju biti izvedene od vapnenog morta i uvučene u odnosu na ravninu zida .
- dozvoljava se izvođenje dva otvora jednakih dimenzija, maksimalno 60cm x 80cm, s prednje (ulazne) strane stana. Prozore izvesti u drvenoj stolariji s drvenim kopcima. Boju stolarije vrata i grilja ujednačiti s okolnim obnovljenim stanovima.
- eventualno se dozvoljava izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.
- krovnu plohu izvoditi od drvene šindre, iznimno se dozvoljava postavljanje pocinčanog lima, čiju boju uskladiti s okolnim obnovljenim stanovima
- dozvoljava se izvođenje oluka u svrhu skupljanja vode u cisterne, a u materijalu pokrova
- dozvoljava se popločavanje površine ispred stana. Površina ne smije biti veća od površine stana i popločava se isključivo pločama lokalnog lomljenog kamena utisnutog u pijesak ili travu, bez cementnih fuga.
- u slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti uz zabatni zid, dimnjak ugraditi u debljinu zida s produžetka van gabarita krova maksimalno 60 cm i obložiti kamenom do pune visine
- moguće je zatvaranje potkrovnog prostora s unutarnjom vezom, bez prozorskih otvora na krovu, eventualno po jedan otvor na zabatima

U svrhu privođenja postojeće izgradnje željenom stanju adekvatno ambijentu, preporuča se:

- oblaganje golih betonskih zidova kamenom s pravilno izvedenim fugama, spuštanje vijenca na razinu stropne konstrukcije uklanjanjem krovnog nadozida, zamjena salonitnog 'crnog' krova ekološki, estetski i tradicionalno prihvatljivim materijalima (šimla, pocinčani lim)
- uklanjanje satelitskih antena, betonskih pristupnih putova, sjenica, nadstrešnica, balkona, ograda, dodatnih pomoćnih građevina na okućnici (ostave, garaže, sanitarije, vanjski kamini)

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

2. LUBENOVAC – RURALNA CJELINA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 02

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: prijedlog za upis u Registar kulturnih dobara

POSTOJEĆE UREĐENJE PROSTORA

Ruralna cjelina Lubenovac nalazi se u vršnom dijelu Parka, u njegovom istočnom dijelu. Cjelina se nalazi u travnatoj planinskoj kotlini na visini od 1250 – 1350 mnm, okruženoj kukovima, Rožanskim i Hajdučkim na sjeveru, Mali i Veliki Kozjak na istoku, i vrhovima Goljak i Vučjak na jugu i zapadu. Izgrađene strukture su nepravilno raspoređene po padinama udoline, i sastoje od ostataka pastirskih stanova (oko 52), nekoliko šterni, suhozida i putova. Ne postoje geometrijske pravilnosti u rasporedu elemenata i tlocrtnim oblicima šterni i suhozida, jer su isti orijentirani prema amorfnim karakteristikama prirodnog terena. U jugoistočnom uglu kotline nalaze se ostatci planinarskog doma (temelji i šterna) koji je izgorio u požaru.

POVIJESNO NASLJEĐE

U prošlosti je bilo vrhgoroško pasište stočara, dok je danas zapušteno s brojnim ostacima pastirskih stanova. U središtu livade nalazili su se torovi za stoku, a prsten stanova po rubu činio je svojevrstu ogradu i zaštitu. Preko Lubenovca (od Begovače, preko Jurekovačkih kukova, Mirova za Stinicu) išla je staza za izvlačenje drvene građe. Vlaka je uređena za vrijeme Marije Terezije za potrebe austrijske mornarice. Na mjestima ima izgrebane uture koje su stabla usjekla u stazu, a na mnogo mjesta usječena su dva paralelna utora. Na južnom rubu se nalazi lokva Ruja obzidana s tri strane suhozidom, stalni izvor vode. Zapadno od Lubenovca postoji veći broj snježnica koje su se koristile za dobivanje vode.

Torovi za stoku i ostaci stanova

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Cjelina Lubenovac pripada skupini od par najviših pastirskih stanova vrhgorja (1300-1500 m.n.v.) koji su korišteni tokom kratkog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom i ograničenog alata rađeni u vrlo grubom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovstvom od grube drvene građe te pokrovom od drvene šindre na podkonstrukciji. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao jednoetažni monovolumeni, poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca koji je maksimalno 1,8 m, krilo je izrađeno od drveta. Kod manjine stanova, onima sa zidovima nižim od 1,5m, ulaz je postavljen na zabatnoj strani, dok kod ostalih je postavljen frontalno, prema udolini. Zidovi su debljine minimalno 60 cm, nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena ili drva vertikalno postavljenim daskama ili prekriveni šindrom u nekoliko redova. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije.

Stanovi nisu posjedovali šterne, već su koristili vodu iz obližnje lokve 'Lubenovačka Ruja', osim velikog stana na južnoj padini koji posjeduje i veliku šternu.

Uz najviše stanove poput Lubenovca nisu se sadile stablašice. Suhozidi su građeni kao podzidi putova ili ograđenog tora uz stan.

Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili gdje je bilo potrebno.

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

S obzirom na odumiranje tradicionalnog stočarstva i izvornog načina korištenja prostora moguće je predvidjeti novu namjenu za korištenje prostora. Nova namjena mora se u potpunosti prilagoditi izvornoj strukturi prostora, mora ju sačuvati i u niti jednom segmentu ju ne smije dugoročno narušiti.

S obzirom na blizinu zone strogog rezervata Hajdučki i Rožanski Kukovi i blizinu velikog broja planinarskog smještaja u okolici (radius 5 km: Alan, Mrkvište, Careva Kuća, Rossijeva koliba; radijus 10 km: Zavižan, Apatišan) nužno je preispitati potrebu za lociranjem dodatnog planinarskog smještaja na Lubenovcu. Ukoliko se pokaže potreba za planinarskim skloništem, predvidjeti ga kroz obnovu nekoliko pastirskih stanova za tu svrhu. Ukoliko se pokaže prijetnja potreba za izgradnjom planinarskog doma na Lubencu, predvidjeti ga također unutar sklopa više obnovljenih stanova ili eventualno na lokaciji nekadašnjeg doma.

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrđivanje zona zaštite ruralne cjeline Lubenovca izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđena je zona zaštite - ZONA B, dio cjeline uz južni rub na mjestu nekadašnjeg planinarskog doma – ZONA C

U zaštićenoj cjelini (ZONA B) građevinske intervencije dopuštene su samo u svrhu obnove postojećih elemenata baštine i njihovo dovođenje u izvorno stanje, opisano u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Prilikom intervencija u cjelini nužno je štititi kvalitetne vizure te pokušati iskoristiti postojeće strukture kako bi se novi sadržaji maksimalno uklopili u ambijent.

Ukoliko postoji potreba za povećanjem smještajnih kapaciteta u zoni, za to je moguće predvidjeti obnavljanje jednog od sklopova pastirskih stanova koji se nalaze u cjelini. Na taj način bi se nova namjena idealno uklopila u ambijent: funkcionalne cjeline se raspoređuju po stanovima i time se omogućuje postepeno i nenametljivo povećavanje kapaciteta kroz obnavljanje dodatnih stanova.

Obnavljanje stanova treba izvršiti prema njihovom izvornom stanju, opisanom u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnica sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor. Iznimka je eventualno izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima. Iznimno je moguće predvidjeti zatvaranje šupljina u zidu vapnenim mortom ali tako da on ne bude vidljiv s obje strane zida. U slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti kao otvoreno a eventualni dimnjak ugraditi u debljinu zida bez produžetka van gabarita krova, tako da njegov volumen nije vidljiv bilo s vanjske ili unutarnje strane.

Na ovim visinama ne postoje elementi tradicionalnog oblikovanja zgrada većih od pastirskih stanova. U većini slučajeva se u svrhu uklapanja u okoliš pristupilo prenošenju arhitektonskih elemenata i principa malih stanova na veće strukture ili prenošenjem elemenata iz drugih kultura i podneblja, što je uglavnom urodilo upitnim rješenjima. Prema tome ukoliko se pristupi izgradnji novog planinarskog doma, isti treba planirati u zoni C sa suvremenim oblikovanjem ali s maksimalnom pažnjom na nenametljivo uklapanje u prirodni okoliš i korištenjem tradicionalnih materijala na suvremen način. Obzirom na važnost lokacije i nužnost visokih estetskih kvaliteta kompleksa, potrebno je raspisati arhitektonski natječaj.

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

3. STRUGE ZELENGRAD – RURALNA CJELINA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 03

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: prijedlog za upis u Registar kulturnih dobara

POSTOJEĆE UREĐENJE PROSTORA

Ruralna cjelina Struge - Zelengrad nalazi se u jugozapadnom dijelu Parka u području nadgorja. Cjelina se nalazi na planinskoj terasi od 1150 - 1200 mnm okruženoj padinama okolnih vrhova i kukova. Cjelina Zelengrad se nalazi u južnom dijelu udoline, a stanovi su grupirani uz istočnu padinu. U sjeveroistočnom dnu udoline smještena je cjelina Struge, stanovi su pozicionirani po sjeveroistočnoj padini. Od izgrađenih struktura sačuvani su ostaci pastirskih stanova, nekoliko šterni, suhozida i putova. Ne postoje geometrijske pravilnosti u rasporedu elemenata i tlocrtnim oblicima šterni i suhozida, jer su isti orijentirani prema amorfnim karakteristikama prirodnog terena.

Ostaci stanova

POVIJESNO NASLJEĐE

Nekoć veće planinsko naselje, danas je prostor interpretiran terasama i zidovima. Kvalitetnim suhozidom omeđen je i put do zaseoka Zelengrad. Uz stanove su i šterne s kruništem od jednog ili više komada kamena. Uočljiva je razlika u gradnji stanova, neki su građeni sitnijim kamenom, dok drugi krupnim „kiklopskim“ načinom slaganja. Toponim *struge* označava polukružni prostor, ograđen suhozidom s vratima u sredini kroz koja se utjerivala stoka, odnosno ovce koje su se po redu muzle.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Ruralna cjelina Struge pripada skupinama pastirskih stanova smještenih u primorskom nadgorju koji su korišteni tokom cijelog ljetnog perioda, građeni su solidnije i veće nego stanovi vrhgorja, a jednostavnije i manje od kuća u podima, u grubo klesanom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovijem od grube drvene građe te pokrovom od drvene šindre. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Stanovi su građeni kao prizemnice s potkrovljem, ponekad poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca ili s nadvojem, krilo je izrađeno od drveta. Rijetko se izvode prozori maksimalnih dimenzija 60 x 80 cm, na ulaznoj fasadi ili na jednom od zabata. Nisu bili ostakljeni već samo zatvoreni punim drvenim krilom. Zidovi maksimalno visoki 2 m i debljine minimalno 60 cm slagani od grubo klesanog kamena pone-

kad povezanog vapnenim mortom. Nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena, ponekad od okomitih drvenih dasaka. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Kod nekih stanova uočeno je uvlačenje kamenog bloka u debljinu zida kako bi se dobila mala niša (cca 30 x 30 cm), pretpostavlja se za držanje svijeće ili petrolejske lampe. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije. Većina stanova posjeduje šternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Na podzidanim terasama uz nadgorske stanove povremeno su se sadile voćke, i obrađivao vrt. Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili cisterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

S obzirom na odumiranje tradicionalnog stočarstva i izvornog načina korištenja prostora moguće je predvidjeti novu namjenu za korištenje prostora. Nova namjena mora se u potpunosti prilagoditi izvornoj strukturi prostora, mora ju sačuvati i u niti jednom segmentu ju ne smije dugoročno narušiti. Moguće namjene koje bi zadovoljile ove uvjete su:

1. Muzeološka prezentacija etnološke baštine i tradicionalnog načina života

Za potrebe prezentacije moguće je obnoviti stanove za izložbene prostore, prostore za prezentaciju i prodaju proizvoda tradicionalnih obrta i ponudu tradicionalne hrane, robinzonski smještaj, itd... Moguće

je u istu svrhu predvidjeti i reaktivaciju tradicionalnog stočarstva. Sve ovakve aktivnosti nužno je planirati integralno u okviru 'Etno zone', pod upravom jedne institucije (NP Sjeverni Velebit), kako bi se osigurala dosljednost i cjelovitost prezentacije.

2. Prostor za socijalno – kulturne aktivnosti u prirodi

Pod nadzorom uprave NP Sjeverni Velebit moguće je predvidjeti integralnu obnovu cjeline prema izvornom stanju. Moguće aktivnosti predviđene za lokalitet su održavanje raznih radionica, tečajeva ili seminara kojima su izolacija, mir, prirodno okruženje kao i niža razina komfora prihvatljive ili poželjne okolnosti. Aktivnosti trebaju biti provedene pod nadzorom uprave Parka uz minimalni, poželjni utjecaj na okoliš (npr. održavanje travnjaka, puteva, podzida i cisterni).

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrđivanje zona zaštite ruralne cjeline Struge - Zelengrad izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđena je zona zaštite - ZONA B

U zaštićenoj cjelini građevinske intervencije dopuštene su samo u svrhu obnove postojećih elemenata baštine i njihovo dovođenje u izvorno stanje, opisano u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnica sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor. Iznimka je eventualno izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima. Moguće je predvidjeti zatvaranje šupljina u zidu vapnenim mortom ali tako da on ne bude vidljiv s vanjske strane zida. U slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti kao otvoreno a eventualni dimnjak ugraditi u debljinu zabatnog zida bez produžetka van gabarita krova, tako da njegov volumen nije vidljiv bilo s vanjske ili unutarnje strane.

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

Iznimno, ako nova namjena zahtijeva jedan veći prostor, moguće je u interijeru povezati nekoliko prostora u jedan, ali na takav način da ta intervencija nije vidljiva u eksterijeru.

4. ZAVIŽAN

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 04

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: zaštita prostornim planom

POSTOJEĆE UREĐENJE PROSTORA

Cjelina Zavižan je heterogeni sklop različitih objekata i namjena u krajnje sjevernom dijelu parka. Nalazi se na visini od 1500 – 1600 mnm gdje završava cesta koja povezuje s Oltarima i Krasnim. Cjelina se sastoji od planinarskog doma, botaničkog vrta, ostataka pastirskih stanova, Kapele Sv. Ante i prilaznog kompleksa uz cestu i parkirališta.

POVIJESNO NASLJEĐE

Na zapadnoj strani Vučjaka, na visini od 1580m n.v. izgrađena je 1927.g. planinarska kuća, nazvana „Krajačeva kuća“, koja je 1938. godine proširena, te je izgrađena i veranda ispred kuće. U II. Svj. ratu dom je uništen i 1953. otvoren je novi dom u koji je smještena meteorološka stanica. Kada se 1964.g. gradio put od šumske ceste do doma pod Vučjakom, radnici su u zemlji naišli na stari grob u kojem su bili skeletni ostaci jednog pokojnika, a pokraj njega sablja. Domu je 1965. nadograđeno jedno krilo.

U bližoj okolini Vučjaka i Zavižana nalazi se više manjih i starih, sasvim napuštenih stanova: Modrić Dolac, Antunovići, Devčić Stanovi, Piletini Dočići i Jašina Dolina, Legačko Kantunište, Icinac, Vrančićevo Kantunište i Vukišić Kantunište. Stanovi su stanovnicima Podgorja (iz Starigrada i Klade) služili kao sezonska skloništa i torovi za brojnu stoku. Južno od doma, u Modrić dolcu, nalazi se bunar u kojem stalno izvire voda, a jedan km istočno od doma, niže od ceste što vodi u Štirovaču nalazi se *Vukušić – snižnica* pećina s vječnim snijegom i ledom. Zalaganjem dr. Frana Kušana osnovan je 1967.g. *Botanički vrt* u Modrić Dolcu, a na južnoj strani dolca je 1968.g. sagrađena kuća za stanovanje istraživača flore Velebita.

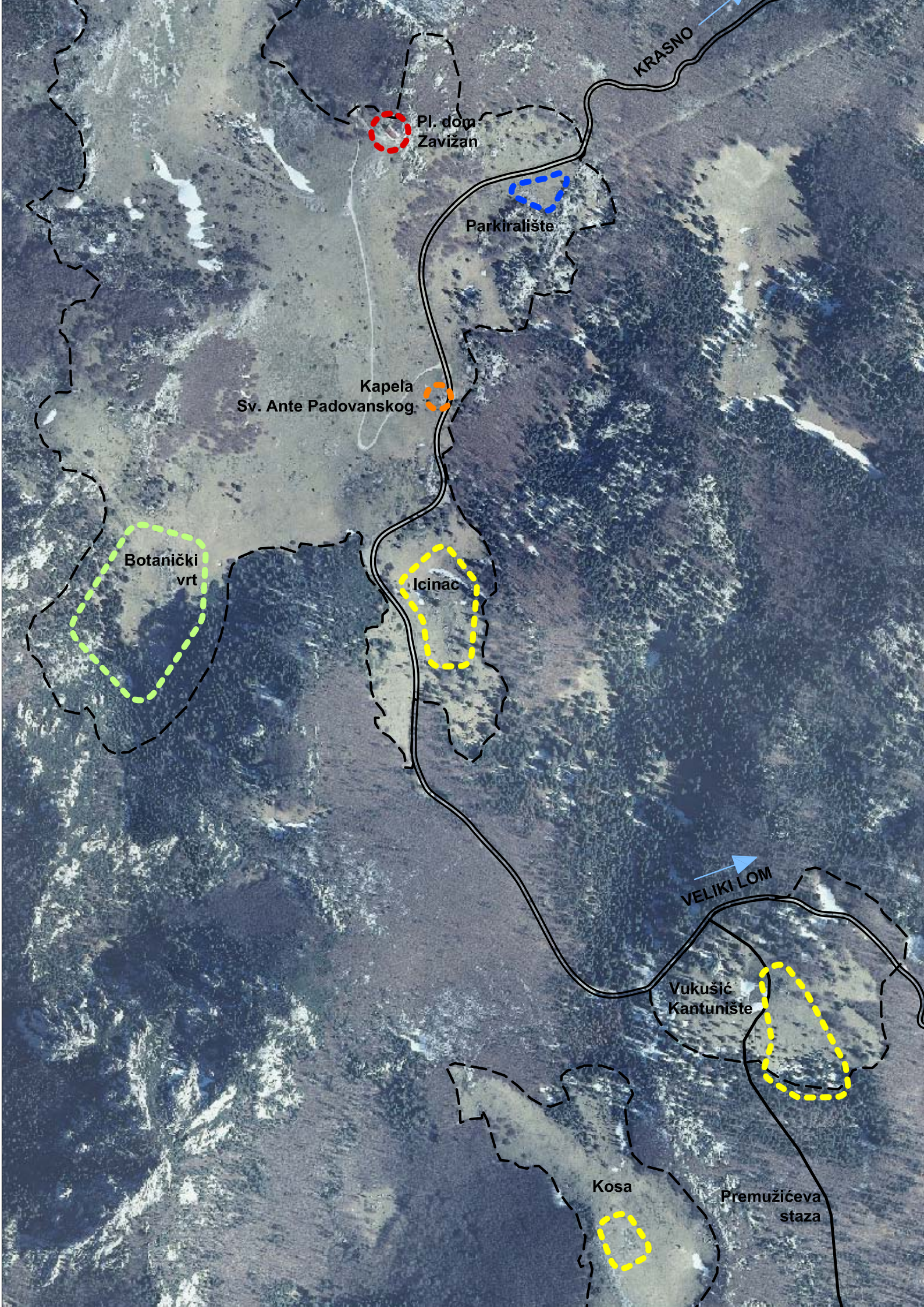
Put Zavižan – Gornja Klada, interpretiran nizom suhozidina širine 60-70 cm i visine često do 1 m u funkciji ograde pašnjaka ili manjih obradivih parcela tla. Put od Gornje Klade do Zavižana od davnina je služio stanovništvu za seobu na planinu, do stanova i padeža

POSTOJEĆA IZGRADNJA

- **PLANINARSKI DOM I KAPELA** - Planinarski dom 'Zavižan' smješten je na najvišoj točki cjeline na južnoj padini vrha Vučjak, na vrlo vidljivom i istaknutom mjestu. Prostorno dom ne odgovara suvremenim standardima planinara. Kapela Sv. Ante nalazi se uz križanje ispod doma i predlaže se za zaštitu prostornim planom.
- **OSTACI STANOVA** - Tri skupine pastirskih stanova na Zavižanu (Icinac, Grgaševo selište – Vukušić Kantunište i Debela Kosa) spadaju u najviše pastirske stanove vrhgorja (1300-1500 m.n.v.) koji su korišteni tokom kratkog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom i ograničenog alata rađeni u vrlo grubom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovom od grube drvene građe te pokrovom

Icinac

KRASNO

Pl. dom
Zavižan

Parkiralište

Kapela
Sv. Ante Padovanskog

Botanički
vrt

Icinac

VELIKI LOM

Vukušić
Kantunište

Kosa

Premužićeva
staza

od drvene šindre. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao jednoetažni monovolumeni, poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama. Jedini otvor su vrata do visine vijenca koji je maksimalno 1.8 m, krilo je izrađeno od drveta. Kod manjine stanova, onima sa zidovima nižim od 1,5m, ulaz je postavljen na zabatnoj strani, dok kod ostalih je postavljen frontalno, prema udolini. Zidovi su debljine minimalno 60 cm, nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena ili drva vertikalno postavljenim daskama ili prekriveni šimlom u nekoliko redova. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije. Stanovi ne posjeduju cisternu. U najvišim stanovima poput ovih unutar cjeline Zavižan, uz stanove se nisu sadile stablašice ili povrće.

Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili šterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

Cjelina Zavižan je vrlo značajna pristupna točka Nacionalnom parku, kao glavni pristup iz smjera Krasnog i Oltara te kao početak Premužičeve staze. Uz mogućnost pristupa motornim vozilom visini od 1550 mm, raznolikost sadržaja i ljepota karakterističnog velebitskog ambijenta čini ju privlačnom destinacijom ne samo za planinare nego i šetače i izletnike. U svrhu proširivanja i podizanja kvalitete takve namjene, nužno je cjelinu promatrati integralno i sve sadržaje povezati u cjeloviti sklop.

Uz postojeće korištenje prostora moguće je predvidjeti uređenje prilaznog kompleksa i muzeološku prezentaciju etnološke baštine i tradicionalnog načina života. Za potrebe prezentacije moguće je obnoviti stanove za izložbene prostore, prostore za prezentaciju i prodaju proizvoda tradicionalnih obrta i ponudu tradicionalne hrane, robinzonski smještaj, itd... Moguće je u istu svrhu predvidjeti i reaktivaciju tradicionalnog stočarstva. Sve ovakve aktivnosti nužno je planirati integralno u okviru 'Etno zone' i cjelokupne etnološke prezentacije Nacionalnog parka, pod upravom jedne institucije kako bi se osigurala dosljednost i cjelovitost prezentacije. Obzirom na tradiciju meteorološke postaje Zavižan, u zoni je moguće planiranje meteorološkog opservatorija.

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrđivanje zona zaštite ruralne cjeline Zavižan izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđena je zona zaštite - ZONA C

Prilikom intervencija u cjelini nužno je štititi kvalitetne vizure te pokušati iskoristiti postojeće strukture kako bi se novi sadržaji maksimalno uklopili u ambijent.

Potrebno je predvidjeti uređenje prilaznog kompleksa i parkirališta uz cestu na ulazu u cjelinu gdje treba locirati sve nove sadržaje koje postojeća izgrađena struktura ne može prihvatiti. Na toj nenametljivoj poziciji planirati sadržaje kao integralni kompleks koji se sastoji od parkirališta, okretišta autobusa, sanitarija, ostalih potrebnih sadržaja i meteorološkog opservatorija. Na ovim visinama ne postoje elementi tradicionalnog oblikovanja zgrada većih od pastirskih stanova. U većini slučajeva se u svrhu uklapanja u okoliš pristupilo prenošenju arhitektonskih elemenata i principa malih stanova na veće strukture ili prenošenjem elemenata iz drugih kultura i podneblja, što je uglavnom urodilo upitnim rješenjima. Prema tome sve velike strukture treba planirati sa suvremenim oblikovanjem ali s maksimalnom pažnjom na nenametljivo uklapanje u prirodni okoliš i korištenjem tradicionalnih materijala na suvremen način. Obzirom na važnost lokacije i nužnost visokih estetskih kvaliteta kompleksa, potrebno je raspisati arhitektonski natječaj.

Ukoliko postoji potreba za povećanjem smještajnih kapaciteta u zoni, za to je moguće predvidjeti obnavljanje jednog od sklopova pastirskih stanova koji se nalaze u cjelini.

Ulaz u zonu Zavižan

Obnavljanje stanova treba izvršiti prema njihovom izvornom stanju, opisanom u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnica sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor. Iznimka je eventualno izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima. Iznimno je moguće predvidjeti zatvaranje šupljina u zidu vapnenim mortom ali tako da on ne bude vidljiv s vanjske strane zida. U slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti kao otvoreno, a eventualni dimnjak ugraditi u debljinu zida bez produžetka van gabarita krova, tako da njegov volumen nije vidljiv bilo s vanjske ili unutarnje strane.

Ukoliko se pristupa preuređenju i proširivanju planinarskog doma na sadašnjoj poziciji, kako zbog isplativosti investicije, mogućnosti dobivanja željenog standarda i estetske kvalitete novog objekta treba izraditi novi projekt planinarskog doma suvremenog oblikovanja ali s maksimalnom pažnjom na nenametljivo uklapanje u prirodni okoliš i korištenjem tradicionalnih materijala na suvremen način. Obzirom na važnost lokacije i nužnost visokih estetskih kvaliteta kompleksa, potrebno raspisati arhitektonski natječaj.

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

5. ALAN

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 05

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: zaštita prostornim planom

POSTOJEĆE UREĐENJE PROSTORA

Cjelina Alan je udolina poluotvorena prema primorskoj strani na samom rubu vršne zone, na visini od 1300-1350 m na cesti Jablanac – Štirovača. Cjelina se sastoji od travnate udoline s južne strane ceste i kompleksa napuštene gornje stanice stare transportne žičare, i izgrađene strukture (pastirski stanovi djelomično obnovljeni kao vikendice, planinarski dom) uz obronke sa sjeverne strane ceste. Cjelina Alan nalazi se na značajnom čvorištu povijesnih komunikacija i današnjih planinarskih smjerova (Jablanac-Štirovača, Premužićeva staza, smjer Zavižan preko primorske terase). Ne postoje geometrijske pravilnosti u rasporedu elemenata i tlocrtnim oblicima šterni i suhozida, jer su isti orijentirani prema amorfnim karakteristikama prirodnog terena.

POVIJESNO NASLJEĐE

Nekada manje planinsko naselje. Na istočnoj strani, gdje Vlaka Marije Terezije ispresijeca Premužićevu stazu, nalazi se jedno napušteno planinsko naselje. Zgrada lugarnice, planinarskog doma, izgrađena je 1960. godine. Po završetku II. Svjetskog rata izgrađena je žičara za prijevoz drvene građe u Stinicu. Radi se o betonskom kompleksu građevina i željeznim stupovima žičare, napuštenim nedugo nakon otvaranja.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Ruralna cjelina Alan pripada skupini od par najviših pastirskih stanova vrhgorja (1300-1500 m.n.v.) koji su korišteni tokom kratkog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom i ograničenog alata rađeni su u vrlo grubom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovstom od grube drvene građe, te pokrovom od drvene šimle. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Ostaci žičare

mortom ili kompletno izrađeni u betonu. U najvišim stanovima uz stanove se nisu sadile stablašice ili povrće.

Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili šterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

U sjevernom dijelu cjeline, niz stanova obnovljen je u vikendice, različite autentičnosti obnove. Postojeći planinarski dom je drvena katnica (P+1) na kamenom postamentu, dvostrešno krovništvo prekriveno je valovitim salonitom.

U udolini južnog dijela cjeline smješten je kompleks napuštene stare transportne žičare koji se sastoji od dva objekta, te niza željeznih stupova. Gornja stanica žičare nalazi se u dnu udoline, a pomoćni objekt na južnom obronku; oba objekta su u ruševnom stanju (beton + opeka). Kompleks je izgrađen sredinom 20. st. oblikovno ne interesantan, derutan i ne prilagođen ambijentu.

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

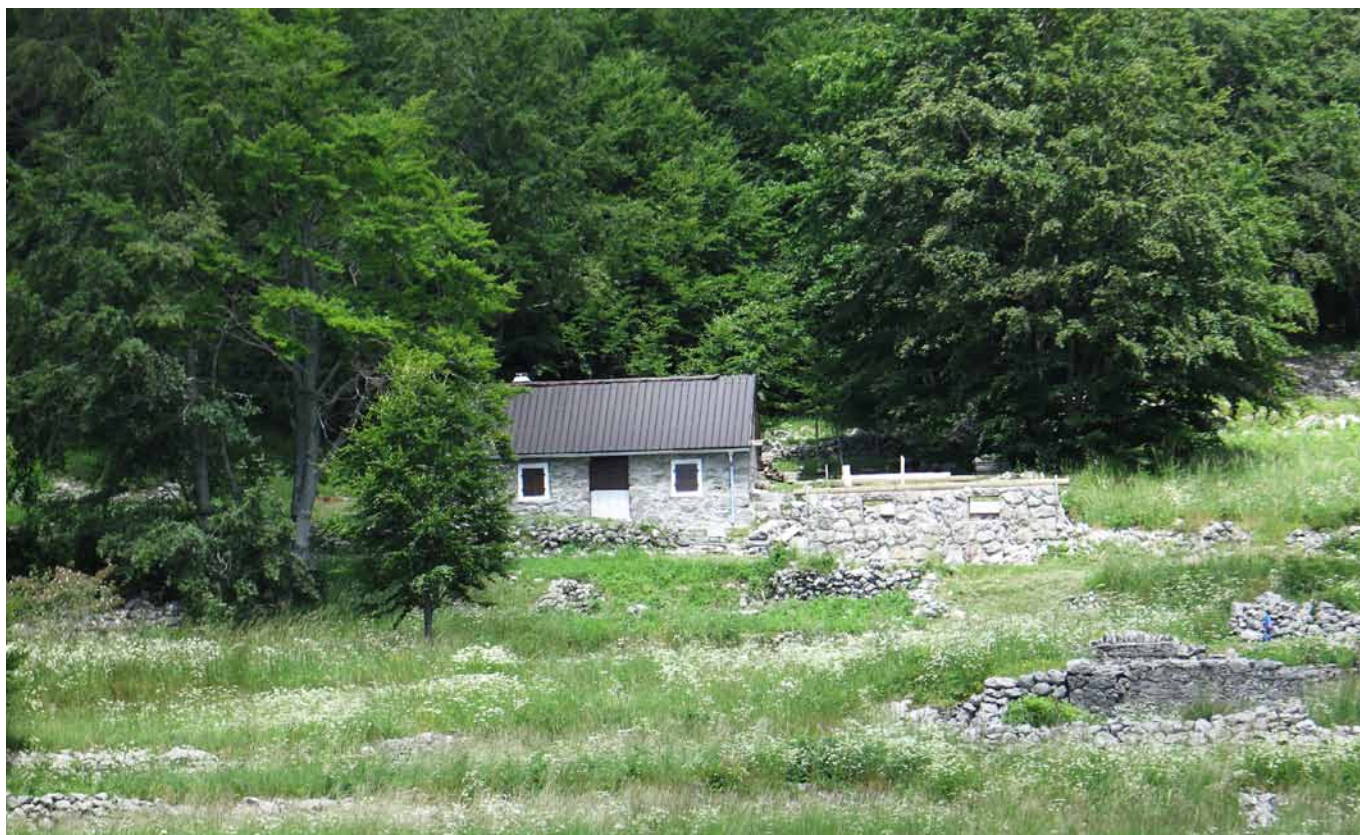
Cjelina Alan je druga po značaju pristupna točka Nacionalnom parku, kao glavni pristup iz primorja, te kao čvorište Premužićeve staze i niza planinarskih smjerova. Mogućnost pristupa motornim vozilom visini od 1400 mnm i ljepota karakterističnog velebitskog ambijenta, čini ju privlačnom destinacijom ne samo za planinare nego i šetače i izletnike. U svrhu proširivanja i podizanja kvalitete takve namjene, nužno je cjelinu promatrati integralno i sve postojeće i potencijalne buduće sadržaje povezati u cjeloviti sklop. Planiranje cjeline Alan zbog blizine povezati također s cjelinom Mirova.

Uz postojeće korištenje prostora (planinarski smještaj, vikendice) moguće je predvidjeti uređenje prilaza i parkirališta u udolini s južne strane ceste, te uvođenje novih namjena komplementarnih namjeni cjeline Alana kao ulazne točke parka: reaktivacija tradicionalnog stočarstva, muzeološka prezentacija etnološke baštine i tradicionalnog načina života, ugostiteljska namjena, kulturna namjena, itd. Za potrebe aktivnosti planirane namjene moguće je ispitati korištenje objekata postojećeg napuštenog kompleksa žičare. Sve aktivnosti nužno je planirati integralno u okvirima cjeline Alana i Mirova, kao i cjelokupne namjene i prezentacije Parka.

Građeni su kao jednoetažni monovolumeni, poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca koji je maksimalno 1.8 m, krilo je izrađeno od punog drveta. Kod manjine stanova, onima sa zidovima nižim od 1,5m, ulaz je postavljen na zabatnoj strani, dok kod ostalih je postavljen frontalno, prema udolini. Zidovi su debljine minimalno 60 cm, nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena ili drva vertikalno postavljenim daskama ili prekriveni šindrom u nekoliko redova. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije.

Neki od stanova posjeduju šternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Danas su vidljivi otvori sastavljeni od više kamenih elemenata vezanih

Obnovljeni stan

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrdjivanje zona zaštite ruralne cjeline Alan izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđena je zona zaštite - ZONA C

Prilikom intervencija u cjelini nužno je štititi kvalitetne vizure te maksimalno pokušati nove strukture uklopiti u ambijent.

Potrebno je predvidjeti uređenje prilaznog kompleksa i parkirališta uz cestu na ulazu u cjelinu, na proširenju ispod ceste u sjevernom dijelu udoline. Na toj nenametljivoj poziciji planirati sadržaje kao integralni kompleks koji se sastoji od parkirališta, okretišta autobusa, eventualno sanitarija i ostalih potrebnih sadržaja.

Oblikovne, prostorne i konstruktivne kvalitete izgrađenog kompleksa transportne žičare nisu u suglasju s prirodnim ambijentom, izgrađenim strukturama i koncepcijom prezentacije Parka. Predlaže se izrada arhitektonskog snimka kompleksa i njegovo uklanjanje, eventualno se može razmotriti zadržavanje nekoliko željeznih stupova na mjestu gdje žičara prelazi cestu na izlazu iz cjeline, kao memorijski obilježje.

Ukoliko se ipak pronađe namjena koja bi bila komplementarna koncepciji Parka i takva da se može smjestiti u sve ili dio postojećih objekata, nužno ju je oblikovno i funkcionalno uklopiti u ambijent udoline. Da bi se dobile estetske kvalitete ovog prostora treba izraditi integralni projekt uređenja.

Na ovim visinama ne postoje elementi tradicionalnog oblikovanja zgrada većih od pastirskih stanova. U većini slučajeva se u svrhu uklapanja u okoliš pristupilo prenošenju arhitektonskih elemenata i principa malih stanova na veće strukture ili prenošenjem elemenata iz drugih kultura i podneblja, što je uglavnom urodilo upitnim rješenjima. Prema tome sve velike strukture treba planirati u skladu sa

suvremenim oblikovanjem, ali s maksimalnom pažnjom na nenametljivo uklapanje u prirodni okoliš i korištenjem tradicionalnih materijala na suvremen način. Obzirom na važnost lokacije i nužnost visokih estetskih kvaliteta kompleksa, potrebno raspisati arhitektonski natječaj.

Obnavljanje stanova treba izvršiti prema njihovom izvornom stanju, opisanom u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje „parcelacije“, suhozida, šterna i okućnice sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima, uz par iznimki:

- dozvoljava se izvedba višeslojnog zida s obaveznom završnom oblogom od kamena. Fuge moraju biti izvedene od vapnenog morta i uvučene u odnosu na ravninu zida .
- dozvoljava se izvođenje dva otvora jednakih dimenzija, maksimalno 60cm x 80cm, s prednje (ulazne) strane stana. Prozore izvesti u drvenoj stolariji s punim drvenim kopcima. Boju stolarije vrata i grilja ujednačiti s okolnim obnovljenim stanovima.
- eventualno se dozvoljava izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.
- krovnu plohu izvoditi od drvene šindre, iznimno se dozvoljava postavljanje pocinčanog lima, čiju boju uskladiti s okolnim obnovljenim stanovima
- dozvoljava se izvođenje oluka u svrhu skupljanja vode u šterne, a u materijalu pokrova
- dozvoljava se popločavanje površine ispred stana. Površina ne smije biti veća od površine stana i popločava se isključivo pločama lokalnog lomljenog kamena utisnutog u pijesak ili travu, bez cementnih fuga.
- u slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti uz zabatni zid, dimnjak ugraditi u debljinu zida s produžetka van gabarita krova maksimalno 60 cm i obložiti kamenom do pune visine
- moguće je zatvaranje potkrovnog prostora s unutarnjom vezom, bez prozorskih otvora na krovu, eventualno po jedan otvor na zabatima

U svrhu privođenja postojeće izgradnje željenom stanju adekvatno ambijentu, preporuča se:

- oblaganje golih betonskih zidova kamenom s pravilno izvedenim fugama, spuštanje vijenca na razinu stropne konstrukcije uklanjanjem krovnog nadozida, zamjena salonitnog 'crnog' krova ekološkim, estetski i tradicionalno prihvatljivim materijalima (šimla, pocinčani lim)
- uklanjanje satelitskih antena, betonskih pristupnih putova, sjenica, nadstrešnica, balkona, ograda, dodatnih pomoćnih građevina na okućnici (ostave, garaže, sanitarije, vanjski kamini)

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

6. ŠTIROVAČA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: RC 06

VALORIZACIJA: regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: zaštita prostornim planom

UREĐENJE PROSTORA

Štirovača je uzdužna udolina koja se sastoji od pet idiličnih padeža (travnati dolci okruženi crnogoričnom šumom) na 1100 mnm. Smještena je na visoravni s Ličke strane, u krajnje jugo-istočnom dijelu Parka. Padeži su nastali kao proplanci prilikom sječe šume, na glavnoj čistini uz izvor i potok smješteno je niz zgrada šumarske infrastrukture (lugarnica, radnička kuća, štala, tri barake), izvor, parkiralište i tradicionalno izletište za stanovnike sela s ličke strane. Cestom je moguće pristupiti s više strana; iz smjera Alana, Krasnog, Kosinja, Bakovca (Perušić) i Dabarskih kukova. Duž cijele doline teče potok i prolazi cesta.

Pogled na šumarske objekte

Izvor vode

zapadnu stranu ceste i potoka. Svojim oblikovanjem i orijentacijom prilagođeni su namjeni i okolišu. U sjevernom dijelu nalazi se parkiralište, izvor, izletišta i zgrada lugarnice. Pozicija parkirališta uz sam izvor je neodgovarajuća, kao i oblikovanje izvora i izletišta (otvoreni kamini).

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA, SMJERNICE

U cjelini Štirovača predviđeno je zadržati postojeće korištenje prostora; korištenje šumarske infrastrukture i izletišta, s tim da ga treba dodatno artikulirati. Potrebno je prostorno razdvojiti parkiralište od izvora i izletišta i pronaći za njega optimalnu poziciju sa što manjim utjecajem na vodotok i vizure po čistini. (Prijedlog: mali zakrivljeni proplanak s istočne strane). Travnjak izletišta i izvora urediti u integralnu uređenu cjelinu i za to izraditi arhitektonsko – krajobrazni projekt uređenja: urediti pristupe izvoru, stolovima i kaminima, urediti otvorena ložišta, kamine nepravilno rasporediti u prostoru tako da ne tvore niz. Moguće je predvidjeti i dodatne sadržaje u zonama uz rub šume ili u njoj koji bi bili komplementarni s namjenom izletišta i šumarskoj tradiciji (dječje igralište, adrenalinski park, poučna staza, ...), urediti staze i postaviti turističku signalizaciju.

POVIJESNO NASLJEĐE

Štirovača je bila 1928-1929. proglašena Nacionalnim parkom, ali se uslijed pravne procedure taj status nije održao do našeg vremena u kontinuitetu. Tu su se nalazili stočarski ljetni stanovi. Pilana je sagrađena oko 1860.g. no propala je u vrijeme rata i kasnije nije obnovljena. Na zapadu se nalaze izvori vode. Lugaricu je uredio sporazumno PSH sa šumarijom u Jablancu 1956.g.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Čistina se sastoji od dva dijela, većina zgrada smještena je u južnom dijelu uz

NADGORSKE CJELINE

UREĐENJE PROSTORA

Područje nadgorja sastoji se od niza ruralnih cjelina na visini od 800 – 1200 mnm. Kao prvi privremeni ljetni smještaj naseobine su nastajale u pitomim travnatim udolinama duž cijele nadgorske terase Sjevernog Velebita. Nadgorske cjeline su primarno bile povezane vertikalno s podima i vrhgorjem, ali i međusobno. Unutar nadgorja evidentirane su slijedeće ruralne cjeline:

RB	Kulturno dobro	Lokalitet /Vrsta	KTO	SZ	VZ	PMZ
7	Zabudim	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 07	N	3	ZPP
8	Dundović Pod*	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 08	E	3	ZPP
9	Vujinac	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 09	N	3	ZPP
10	Ripište	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 10	N	3	ZPP
11	Vukušić Duliba	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 11	N	3	ZPP
12	Miškulinska Duliba	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 12	N	3	ZPP
13	Jukić Duliba	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 13	N	3	ZPP
14	Legačka Duliba	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 14	N	3	ZPP
15	Borove Vodice	Ostaci stanova, cisterni i suhozida,	RC 15	N	2	ZPP
16	Modrić Dolac	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 16	E	3	ZPP
17	Paljež	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 17	E	3	ZPP
18	Žive Vodice**	Ostaci stanova, lokve, suhozidi	RC 18	E	3	ZPP
19	Ječmište – Podgora**	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 19	N	3	ZPP
20	Zlatkina Njiva**	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 20	N	3	ZPP
21	Markov Kuk**	Ostaci stanova, cisterni i suhozida	RC 21	N	3	ZPP

Sve cjeline imaju slične organizacijske, ambijentalne, građevne, povijesne i lokacijske karakteristike unutar Parka, tako da će se u daljnjem tekstu opisivati zajedno. Iznimno različite smjernice određene su za cjelinu Struge Zelengrad zbog svojih specifičnih ambijentalnih i građevnih karakteristika i kvaliteta.

Izgrađene strukture uglavnom su nepravilno raspoređene po rubnim padinama udolina i sastoje od ostataka pastirskih stanova, šterni, suhozida, lokvi i putova. Ne postoje geometrijske pravilnosti u rasporedu elemenata i tlocrtnim oblicima šterni i suhozida, jer su isti orijentirani prema amorfnim karakteristikama prirodnog terena.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Cjeline nadgorskih stanova (800-1200 m.n.v.) uglavnom su korištene tokom cijelog ljetnog perioda. Zbog manjih zahtjeva za komforom rađeni su jednostavnije i manje od kuća u podima, u grubo klesanom suhozidu, s jednostavnim drvenim roženičkim krovom od grube drvene građe, te pokrovom od drvene šindre. Paralelno s niskom građevinskom kvalitetom, izgrađene strukture posjedovale su iznimnu uklopljenost u ambijent svojim volumenom, oblikovanjem i materijalom, te posebno načinom korištenja.

Građeni su kao prizemnice s potkrovljem, ponekad poluukopani u teren sa stražnje strane, ulazom orijentirani prema udolini i sljemenom usporedno s izohipsama.

Jedini otvor su vrata do visine vijenca ili s nadvojem, krilo je izrađeno od drveta. Rijetko se izvode prozori maksimalnih dimenzija 60 x 80 cm, na ulaznoj fasadi ili na jednom od zabata. Nisu bili ostakljeni već samo zatvoreni punim drvenim krilom. Zidovi maksimalno visoki 2 m i debljine minimalno 60 cm slagani od grubo klesanog kamena ponekad povezanog vapnenim mortom. Nagib krova je od 30° do 45°, simetričan u odnosu na sljeme. Zabati su u pravilu izrađeni od kamena, ponekad od okomitih drvenih dasaka. Pod se sastojao od nabijene zemlje. Stanovi su imali vidilicu ili rupu koja se otvara u zabatu za odvod dima iz otvorenog ložišta. Kod nekih stanova uočeno je uvlačenje kamenog bloka u debljinu zida kako bi se dobila mala niša (cca 30 x 30 cm), pretpostavlja se za držanje svijeće ili petrolejske lampe. Nisu imali dimnjak, prozore, terase, natkrivene trjemove, spremišta i sanitarije. Neki od stanova posjeduju cisternu čija gornja ravna površina služi za skupljanje vode i kao prostor okupljanja i boravka pred stanom. Otvor je izvorno bio izrađen od kamena, kao monolitni krug s rupom u sredini. Na podzidanim terasama uz nadgorske stanove povremeno su se sadile voćke, i obrađivao vrt. Suhozidi širine 60-70 cm, visine 100-120 cm su građeni uz granice posjeda i kao podzidi putova, terasa ili šterni gdje je bilo potrebno. Za gradnju se krčio kamen te se tako dolazilo do pasišta.

Na lokalitetu Zabudim postoji grupacija stanova koja je se i danas koristi ili se koristila do nedavno, te su stanovi obnovljeni kao jednostrešni.

NAMJENA I KORIŠTENJE PROSTORA I STRUKTURA

S obzirom na odumiranje tradicionalnog stočarstva i izvornog načina korištenja prostora moguće je predvidjeti novu namjenu za korištenje prostora. Nova namjena mora se u potpunosti prilagoditi izvornoj strukturi prostora, mora ju sačuvati i u niti jednom segmentu ju ne smije dugoročno narušiti. Moguće namjene koje bi zadovoljile ove uvjete su:

1. Obnova i muzeološka prezentacija etnološke baštine i tradicionalnog načina života

Ukoliko se pokaže mogućnost za poticanje tradicionalnog stočarenja i njegove prezentacije, moguće je obnoviti stanove za smještaj pastira ili robinzonski smještaj uz uključivanje u tradicionalni način života, ponudu proizvoda tradicionalnih obrta i ponudu tradicionalne hrane (velebitski seoski turizam).

* Dundović pod je iznimka u odnosu na podjelu iznesenu u odlomku „Život na Velebitskim pašnjacima“. Po svom položaju na donjoj primorskoj terasi, nadmorskoj visini i samom nazivu on pripada grupaciji stanova na podima (350-700 m n.v.), no obzirom da je to najviši pod (jedini koji je ušao u zonu obuhvata Parka) i nikad nije bio stalno – primarno boravište, tipologija stanova je bliža nadgorskoj nego stanova u podima. Većina stanova u Dundovića podu građeni su nešto viši (zidovi kao u podima visine 180 – 240 cm) i kvalitetniji (od grubo klesanog kamena vezanog mortom). Uz vrata stanovi su imali i po 2 prozora malih dimenzija na ulaznoj fasadi. Zbog visine tavan se koristio kao zasebni prostor, od prizemlja odvojen stropom od podašanih greda.

** Ruralne cjeline stanova Žive Vodice, Ječmište – Podgora, Zlatkina Njiva i Markov Kuk po svojoj poziciji iznad gornje (nadgorske) terase i tipologiji stanova pripadaju u grupaciju vrhgorskih stanova (1300-1600 m.n.v.), no po nadmorskoj visini oni su smješteni u zoni nadgorja. Korišteni su tokom kratkog ljetnog perioda, građeni su prema karakteristikama vrhgorskog stana, u grubom suhozidu od lomljenog kamena, visine zidova do 1.8 m.

Sve ovakve aktivnosti nužno je planirati integralno u okviru aktivnosti na području Parka, pod upravom jedne institucije (NP Sjeverni Velebit), kako bi se osigurala dosljednost i cjelovitost prezentacije.

2. Privremeni smještaj

Moguće je predvidjeti obnovu stanova u svrhu privremenog smještaja vlasnika, uz moguć uzgoj voćaka i obrađivanje vrta. Potrebno je kroz upravljanje Parkom poticati korisnike prostora na aktivno održavanje travnjaka, putova, podzida, itd.

KONZERVATORSKE SMJERNICE

Utvrđivanje zona zaštite ruralnih nadgorskih cjelina izvršeno je prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Utvrđena je zona zaštite - ZONA C

Obnavljanje stanova treba izvršiti prema njihovom izvornom stanju, opisanom u odlomcima 'Postojeće uređenje prostora' i 'Postojeća izgradnja'.

Obavezno je održavanje i očuvanje parcelacije, suhozida, šterna i okućnica sa svim funkcionalnim tradicijskim elementima. Nije dopuštena gradnja van postojećih tlocrtnih gabarita stanova, mijenjanje trasa i dimenzija putova, niti uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor.

Prilikom obnove stanova nužno je poštivati sve elemente zatečene na terenu, pozicije ulaza, debljine zidova, materijale izgradnje, nagib krova, dok elementi koje je nemoguće detektirati predvidjeti prema općenitim smjernicama navedenim u gornjim odlomcima, uz par iznimki:

- dozvoljava se izvedba višeslojnog zida s obaveznom završnom oblogom od kamena. Fuge moraju biti izvedene od vapnenog morta i uvučene u odnosu na ravninu zida .
- dozvoljava se izvođenje dva otvora jednakih dimenzija, maksimalno 60cm x 80cm, s prednje (ulazne) strane stana. Prozore izvesti u drvenoj stolariji s punim drvenim kapcima. Boju stolarije vrata i grilja ujednačiti s okolnim obnovljenim stanovima.
- eventualno se dozvoljava izvođenje sanitarnog čvora i septičke jame za potrebe nove namjene, također unutar postojećih tlocrtnih gabarita stanova.
- krovnu plohu izvoditi od drvene šimle, iznimno se dozvoljava postavljanje pocinčanog lima, čiju boju uskladiti s okolnim obnovljenim stanovima
- dozvoljava se izvođenje oluka u svrhu skupljanja vode u šterne, a u materijalu pokrova
- dozvoljava se popločavanje površine ispred stana. Površina ne smije biti veća od površine stana i popločava se isključivo pločama lokalnog lomljenog kamena utisnutog u pijesak ili travu, bez cementnih fuga.
- u slučaju potrebe za ložištem treba ga predvidjeti uz zabatni zid, dimnjak ugraditi u debljinu zida s produžetka van gabarita krova maksimalno 60 cm i obložiti kamenom do pune visine
- moguće je zatvaranje potkrovnog prostora s unutarnjom vezom, bez prozorskih otvora na krovu, eventualno po jedan otvor na zabatima

U svrhu privođenja postojeće izgradnje željenom stanju adekvatno ambijentu, preporuča se:

- oblaganje golih betonskih zidova kamenom s pravilno izvedenim fugama, spuštanje vijenca na razinu stropne konstrukcije uklanjanjem krovnog nadozida, zamjena salonitnog 'crnog' krova ekološki, estetski i tradicionalno prihvatljivim materijalima (šimla, pocinčani lim)
- uklanjanje satelitskih antena, betonskih pristupnih putova, sjenica, nadstrešnica, balkona, ograda, dodatnih pomoćnih građevina na okućnici (ostave, garaže, sanitarije, vanjski kamini)

U zoni je dopušteno postavljanje turističke signalizacije i eventualno postavljanje klupa za odmor uz planinarske putove koji tangiraju cjelinu, s tim da njihovo oblikovanje mora biti ujednačeno i pozicije planirane integralno, na razini cijelog parka.

ARHEOLOŠKI LOKALITETI I ZONE

LUBENOVAC, GRČKO ILI RIMSKO GROBLJE

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL1

VRSTA: Potencijalni antički arheološki lokalitet

VALORIZACIJA: Lokalni značaj

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

Lokalitet u blizini Lubenovačke Ruje. Predaja koja Ruju smatra vrlo starom navodi da se na Kosi u blizini nalazilo „grčko“ ili „rimsko“ groblje, a Ruja se nalazila i na starom „rimskom“ putu i vlaki za transport drva.

PLAN (PANDORINA ILI KLADSKA), TURSKO GROBLJE

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL2

VRSTA: Potencijalni kasnosrednjovjekovni arheološki lokalitet

VALORIZACIJA: Regionalni značaj

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:

X = 54 96 796

Y = 49 65 282

Zaravan bez vidljivih tragova pastirskih stanova (prema usmenoj predaji ovdje nije bilo pastirskih stanova). Prema predaji ovo je bilo poprište sukoba Uskoka i Turaka, a uz rubove dolca nalazili bi se grobovi poginulih Turaka. Moguće je da se predaja odnosi doista na stvaran događaj, ali također postoji mogućnost da se predajom objašnjava prošlost mnogo starija od turskih ratova (prapovijest, srednji vijek). Uz sjeverni rub zaravni doista se razaznaju obrisi omanjih humaka. U svakom slučaju, bez eventualnih arheoloških istraživanja nije moguće donijeti nikakav sigurniji zaključak, ali je sigurno da sam toponim indicira posebnu vrijednost ove mikrolokacije. Stanovnici Oltara zovu je „Pandorina Plan“, a stanovnici G. Klade „Kladska plan“.

SJ. VELEBIT, TURSKA VRATA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL3

VRSTA: Potencijalni antički ili srednjovjekovni arheološki lokalitet.

VALORIZACIJA: Lokalni značaj

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:

X = 54 96 028

Y = 49 50 387

Prolaz kroz koji vodi put od Jablanca prema Velikom Alanu i dalje prema Mirovu i drugim vršnim dijelovima Velebita. Prema predaji na Turskim se vratima nalazio i uklesani natpis, danas ga nije moguće raspoznati.

SJ. VELEBIT, CRIKVENA (KOTA 1648)

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL4
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

Oveći ravni plato ispod stijena Crikvena. Potencijalni arheološki lokalitet. Zbog položaja i samog toponima, na ovom položaju se može pretpostaviti postojanje arheološkog lokaliteta (npr. ostaci sakralnog objekta ili groblja).

SJ. VELEBIT, STRAŽBENICA (KOTA 1444)

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL5
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

Potencijalni arheološki lokalitet. Zbog položaja, konfiguracije terena i samog toponima, ovaj lokalitet bi mogao biti točka za nadzor povijesnih putova koji su vodili iz obalnog područja na Velebit.

SJ. VELEBIT, GRČKI ZID

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL6
 VRSTA: Prapovijesni i antički arheološki lokalitet.
 VALORIZACIJA: Regionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Preventivna zaštita

Suhozid koji ide od Jablanca preko Dundović Podkuka prema Velikom Alanu. U zidu, u predjelu bliže Jablancu, je pronađen i „terminacijski“ natpis (razgraničenje plemena Bega i Ortoplina, što dekretom potvrđuje rimski namjesnik Dalmacije, Dolabela, 1. st. poslije Krista). Od Dundović Podkuka ovaj zid se preko vodospreme okomito penje prema Ježevom Brigu i velikoalanskom prijevoju. Prema usmenoj tradiciji ovaj se zid nastavlja prema Begovači i ličkoj strani.

SJ. VELEBIT, POVIJESNA CESTA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: AL7
 VRSTA: Antički, srednjovjekovni i novovjekovni arheološki lokalitet.
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

Ostaci stare ceste koja iz smjera Stinice i Dundović pada ide preko Alana, jednim krakom prema Lubenovcu i Begovači, a drugim preko Dundović Padeža i Bovana prema Kosinju. Radi se o kvalitetno građenoj cesti, širine oko 3 m, na nekim mjestima je podzidana.

SPOMENICI TEHNIČKE KULTURE – GRAĐEVINE

ZAVIŽAN, KAPELA SV. ANTE PADOVANSKOG

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 01
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 98 510
 Y = 49 62 950

Manja sakralna građevina smještena uz križanje ispod planinarskog doma. Centralna građevina polukružno zaključenog tlocrta s preslicom za zvona iznad pročelja. Ulazni portal polukružno je zaključen kao i prozorski otvori na bočnim pročeljima. Građena je od klesanog kamena 1996. godine.

PREMUŽIĆEVA STAZA, ROSSIJEVA KOLIBA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 02
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 99 355
 Y = 49 57 961

Smještena na koridoru Premužićeve staze, u Rožanskim kukovima, između Pasarićeva i Hirčeva kuka, na rubu Jerković dolca. Sklonište HPD-a izgrađeno 1928. godine. Prizemna kuća zidana od klesanog kamena, a naknadno je izgrađeno iza kuće otvoreno sklonište.

ZAVIŽAN, PLANINARSKI DOM

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 03
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 98 436
 Y = 49 63 356

Riječ je o katnici položenoj paralelno uz slojnice, s krovom na dvije vode. Planinarska kuća izgrađena je 1927. g. i nazvana „Krajačeva kuća“, 1938. g. proširena kada je izgrađena i veranda ispred kuće. U II. Svjetskom ratu dom je uništen i 1953. g. otvoren je novi dom u koji je smještena meteorološka stanica. Domu je 1965. g. nadograđeno jedno krilo.

ALAN, PLANINARSKI DOM

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 01
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 97 935
 Y = 49 53 002

Brvnara lugarnice je katnica s krovom na dvije vode. Izgrađena je 1960. godine za potrebe Šumarije Jablanac, a u sklopu projekta izgradnje industrijske žičare, kojom su se obrađeni trupci s Alana slali do mora, u Stinicu, te brodom otpremali dalje. Ubrzo se u dogovoru sa Šumarijom Senj, lugarnica počela koristiti u planinarske svrhe.

SPOMENICI TEHNIČKE KULTURE – CESTE

ZAVIŽAN – BAŠKE OŠTARIJE, PREMUŽIĆEVA STAZA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: CG 01
 VALORIZACIJA: Nacionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: prijedlog za upis u Registar
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 98 960
 Y = 49 62 132

Planinarskoj stazi duga 57 km koja povezuje vršne dijelove Sjevernog i Srednjeg Velebita. Smještena je na ujednačenoj nadmorskoj visini, na oko 1500 metara, a visinska razlika između najviše i najniže točke u cijeloj njenoj dužini je samo 200 metara. Nazvana je po svom projektantu Anti Premužiću koji ju je projektirao, organizirao izgradnju i sudjelovao u njoj. Građena je u periodu od 1930 do 1933. g., a radove su izvodili radnici iz podvelebitskih sela. Staza je dijelom uklesana u stijenu, probijana kroz stijenu i popločana lokalnim kamenom. Kvalitetom gradnje i uklopljenosti u prirodni okoliš ova staza smatra se remek-djelom graditeljstva.

JABLANAC - ŠTIROVAČA, POVIJESNA CESTA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 02
 VALORIZACIJA: Regionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: prijedlog za preventivnu zaštitu

Gradnja ceste Jablanac Alan povezana je s otvaranjem pilane na Štirovči čime je omogućen lakši odvoz drvene građe do mora. Cesta je izgrađena 1860. g. i danas, iako je djelomično asfaltirana (dionica od Jablanca do Alana), ostala je vidljiva oprema ceste: potporni zidovi i podzidi od priklesanog kamena postavljenog u suho, rubno kamenje i širina ceste.

STINICA – LUBENOVAC, CESTA MARIJE TEREZIJE

KARTOGRAFSKA OZNAKA: SG 03
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom

Put je služio za prijevoz tj. izvlačenje drvene građe. Cijela stabla volovi su izvlačili i vukli do mora. Vlaka na mjestima ima utore koje su stabla usjekla u stazu pa su uočljiva dva paralelno usječena utora što podsjeća na rimske ceste pa je i sama stazu narod nazivao rimskom cestom. Vlaka je uređena u vrijeme vladanja Marije Terezije za potrebe austrijske mornarice.

SPOMENICI TEHNIČKE KULTURE – VODOOPSKRBNI OBJEKTI**MIROVO, VELIKA ŠTERNA**

KARTOGRAFSKA OZNAKA: VO 01
 VALORIZACIJA: Lokalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 98 709
 Y = 49 52 343

Šterna je građena kamenom, kvadratnog tlocrta, ogradena zidom i s kvadratnim oknom za vodu. Izgrađena je 1920-tih uz građevinu planinarskog skloništa.

LUBENOVAC, LUBENOVAČKA RUJA

KARTOGRAFSKA OZNAKA: VO 02
 VALORIZACIJA: Regionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 5501 631
 Y = 4954 911

Na južnom rubu livade Lubenovac smještena je lokva Ruja, stalni izvor vode obzidan s tri strane suhozidom. Starija usmena predaja govori da je ovo vrelo i lokva postojalo još u rimsko doba.

ŽIVE VODICE, BUNARI

KARTOGRAFSKA OZNAKA: VO 03
 VALORIZACIJA: Regionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 97 104
 Y = 49 63 717

Zaravan na 1225 m n.m. sa dva okrugla, u teren upuštena, obzidana bunara od kojih je jedan vjerojatno samo za stoku. Krajem 19. stoljeća krajiške vlasti ogradile su izvore vode i uredile tako da voda koja izvire u gornjem protječe posebnim drvenim koritom u donji, malo veći gdje se stoka napajala.

BOROVE VODICE, Lokva

KARTOGRAFSKA OZNAKA: VO 03
 VALORIZACIJA: Regionalni značaj
 STANJE ZAŠTITE: Evidencija
 PRIJEDLOG ZAŠTITE: Prostornim planom
 POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:
 X = 54 95 601
 Y = 49 60 836

Velika obzidana lokva smještena u omanjem dolcu sa stano-vima. Borove Vodicice je narod zvao „Mlinica“ jer je za kišnih godina bilo toliko vode da je mogla i mlin potjerati

MEMORIJALNE GRAĐEVINE

ALAN, SPOMENIK PARTIZANSKOM ODREDU

KARTOGRAFSKA OZNAKA: MO 01

VALORIZACIJA: nije utvrđena

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE:

Zbog revizije kulturnih dobara NOB-a, spomeničko mjesto nije obrađeno.

ALAN, SPOMENIČKO MJESTO

KARTOGRAFSKA OZNAKA: MO 02

VALORIZACIJA: nije utvrđena

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE:

Zbog revizije kulturnih dobara NOB-a, spomeničko mjesto nije obrađeno.

MERALOVAC, SPOMEN GROBLJE

KARTOGRAFSKA OZNAKA: MO 03

VALORIZACIJA: lokalni značaj

STANJE ZAŠTITE: Evidencija

PRIJEDLOG ZAŠTITE:

POLOŽAJ PO GAUSS-KRIEGERU:

X= 5495 212

Y= 4960 781

Groblje nastalo za vrijeme epidemije kolere u razdoblju od 1813. – 1855. g.

4. ODREDBE ZA PROVOĐENJE

1 Provedbene odredbe kao i mjere zaštite kulturnih dobara temelje se na slijedećim zakonima, pravilnicima, rezolucijama i strategijama:

- Strategiji kulturnog razvitka
- Strategiji prostornog uređenja Republike Hrvatske
- Programu prostornog uređenja Republike Hrvatske
- Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara
- Zakonu o prostornom uređenju i gradnji
- Rezoluciji o obnovi Hrvatske kulturne baštine
- Pravilniku o Registru kulturnih dobara
- Pravilniku o utvrđivanju sustavu mjera zaštite za kulturno-povijesne cjeline (prijedlog)

2 Mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara (kulturna dobra za koja je utvrđen akt o preventivnoj zaštiti ili registraciji) nad kojima je uspostavljena zaštita prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03 – V. poglavlje) utvrđuje nadležno tijelo Ministarstvo kulture. Točan popis mjera zaštite utvrđuje se posebnim uvjetima u postupku izdavanja lokacijske dozvole, a odobrava prethodnim odobrenjem u postupku izdavanja građevinske dozvole:

1. Premužićeva staza

3 Prethodno odobrenje potrebno je ishoditi za sve radove koji se provode na kulturnim dobrima uključujući i radove za koje se ne izdaje građevinska dozvola prema Zakonu o gradnji (NN 175/03), te za radove iz Pravilnika o određivanju zahvata u prostoru za koje se ne izdaje lokacijska dozvola.

4 U slučaju izmjene važećih zakona (Zakona o gradnji – ukidanje lokacijske dozvole) mjere zaštite utvrditi će nadležno tijelo (Konzervatorski odjel) na zahtjev stranke adekvatnim aktom (posebni uvjeti zaštite kulturnog dobra), prije izdavanja prethodnog odobrenja (građevinske dozvole).

5 Za kulturna dobra nad kojima nije uspostavljena zaštita, a koja su ovim planom predložena za zaštitu sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03) (preventivna zaštita, registracija), potrebno je pokrenuti postupak zaštite. Postupak će po službenoj dužnosti pokrenuti nadležno tijelo Ministarstva kulture (Konzervatorski odjel), odnosno vlasnik ili investitor prije poduzimanja planiranih zahvata. Sve gore navedeno odnosi se na slijedeća kulturna dobra:

1. Mirovo
2. Lubenovac
3. Struge Zelengrad
4. Povijesna cesta Jablanac – Štirovača
5. Grčki zid

6 Zaštitu i očuvanje kulturnih dobara od lokalnog značaja provode tijela lokalne uprave i samouprave sukladno mjerama zaštite utvrđenim ovom konzervatorskom podlogom. Lokalna uprava i samouprava dužna je o planiranim zahvatima na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara lokalnog značaja obavijestiti nadležno tijelo Ministarstva kulture (nadležni Konzervatorski odjel), te postupati u skladu sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03) članak 17, te člankom 24. Pravilnika o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (NN 37/01). Sve navedeno odnosi se na sljedeća kulturna dobra:

1. Zavižan	10. Jukić Duliba
2. Alan	11. Legačka Duliba
3. Štirovača	12. Borove Vodice
4. Zabudim	13. Modrić Dolac
5. Dundović Pod	14. Paljež
6. Vujinac	15. Žive Vodice
7. Ripište	16. Ječmište – Podgora
8. Vukušić Duliba	17. Zlatkina Njiva
9. Miškulinska Duliba	18. Markov Kuk

7 Provođenje probnih arheoloških istraživanja, za sva arheološka područja i lokalitete utvrđene ovim planom, kako bi se odredile granice zaštite i njihovo detaljno kartiranje i dokumentiranje. Navedena istraživanja potrebno je provesti prije vršenja građevinskih i drugih radova (npr. radovi infrastrukture), odnosno prije ishoda prethodnog odobrenja sukladno čl. 2 i čl. 3. ovih odredbi. Na osnovu rezultata istraživanja utvrdit će se daljnji postupak o zaštiti predmetnog lokaliteta. Prioritetna istraživanja potrebno je provoditi na područjima koja se namjenjuju intenzivnom razvoju infrastrukturnih sustava. Ako se pri izvođenju građevinskih ili bilo kojih drugih radova koji se obavljaju na površini ili ispod površine tla, te u vodi, nađe na arheološko nalazište ili nalaze, osoba koja izvodi radove dužna je prekinuti radove i o nalazu bez odgađanja obavijestiti nadležno tijelo Ministarstva kulture (Konzervatorski odjel). Sve navedeno odnosi se na sljedeća kulturna dobra:

1. Grčko ili rimsko groblje, Lubenovac
2. Tursko groblje, Plan
3. Turska vrata
4. Crikvena
5. Stražbenica
6. Povijesna cesta, vlaka, Lubenovac

8 Mjere zaštite povijesnih ruralnih cjelina Mirovo, Lubenovac, Struge-Zelengrad utvrđene su prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline. Uspostavljena je Zona B i Zona C zaštite povijesne ruralne cjeline sa sljedećim mjerama:

1. ZONA B

UREĐENJE PROSTORA

Sustavom mjera zaštite u ovoj zoni, odnosno zonama, uvjetovati će se zaštita i očuvanje osnovnih elemenata povijesne planske matrice i karakterističnih skupina građevina, pojedinih građevina i drugih za ukupnost ove kulturno-povijesne cjeline važnih vrijednosti, a prije svega oblika građevina i sklopova, gabarita i povijesnih sadržaja. Na području ove zone uvjetovati će se intervencije u smislu prilagođavanja funkcija i sadržaja suvremenim potrebama, ali bez bitnih fizičkih izmjena sačuvanih elemenata povijesnih struktura. Prilikom eventualnih zahvata u ovoj zoni uvjetovati će se metode konzervacije, rekonstrukcije, interpolacije, rekompozicije i integracije u cilju povezivanja povijesnih s novim

strukturama i sadržajima koji proizlaze iz suvremenih potreba. Adekvatnu pažnju potrebno je posvetiti očuvanju postojećih ogradnih zidova - „suhozida“. Svi zahvati u predmetnom prostoru moraju biti ujednačeni i ne smiju narušavati etnološki ambijent.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

S obzirom na odumiranje tradicionalnog stočarstva i izvornog načina korištenja prostora moguće je predvidjeti novu namjenu za korištenje prostora u okvirima muzeološke prezentacije ili planinarskog smještaja, skloništa. Postojeću izgradnju potrebno je primjereno održavati u okvirima postojećih gabarita, tako da se ne gube njezina izvorna obilježja. Zahvate konzervacije i sanacije potrebno je provoditi primjenom izvornih materijala, završnih obrada i tehnika gradnje. Sve zahvate potrebno je provoditi uz prethodna konzervatorska istraživanja, prema izvornim oblicima i gabaritima.

NOVA IZGRADNJA

Nova izgradnja nije moguća.

2. ZONA C

UREĐENJE PROSTORA

Ova zona sadrži prostorne i građevne strukture koje čine integralni prostorni okvir i zaokružuju središnje ruralno područje kao kvalitetnu, urbanistički definiranu i prepoznatljivu povijesnu ruralnu cjelinu. Unutar

prostornih međa ove zone uvjetuje se ambijentalna zaštita koja se primjenjuje u dijelovima kulturno-povijesne cjeline s proriđenim povijesnim strukturama ili bez značajnijih primjeraka povijesne izgradnje, a osigurava kvalitetnu i funkcionalnu prezentaciju kulturno-povijesnih vrijednosti u zoni "B". Na području ove zone prihvatljive su sve potrebne intervencije uz pridržavanje osnovnih načela zaštite kulturno-povijesne cjeline. Pri radovima na uređenju prostora prihvatljive su metode obnove postojećih struktura i izgradnja novih.

POSTOJEĆA IZGRADNJA

Postojeća izgradnja zone je heterogena, te tipološki varira od zatečene povijesne izgradnje, individualne stambene izgradnje s okućnicama do planinske infrastrukture. Više je zastupljena povijesna od suvremene izgradnje.

Povijesnu izgradnju potrebno je kvalitetno održavati i sanirati prema konzervatorskim propozicijama, uz sva potrebna istraživanja.

Suvremena izgradnja treba zadržati gabarite i oblikovanje koje neće narušavati cjelovitost i prostorna obilježja zone odnosno neposredne okoline. Posebno treba kontrolirati uporabu suvremenih materijala i tehnika prilikom uređenja pročelja, vanjske stolarije ili pokrova.

NOVA IZGRADNJA

Izgradnju vikendica moguće je interpolirati prema obilježjima zone poštujući zatečenu organizaciju prostora, pravce izgradnje i postojeće gabarite neposredne okoline. Oblikovanje građevine može biti prema obrascima suvremene arhitekture uz izrazita ambijentalna obilježja. Za novu gradnju planinske infrastrukture potrebno je raspisati arhitektonski natječaj.

9 Za cjeline valorizirane kao kulturna dobra od lokalnog značaja i time predložene za zaštitu kroz planske mjere (ZPP – 1 i ZPP – 2), predlažu se mjere zaštite povijesnih ruralnih cjelina prema Pravilniku o utvrđivanju sustava mjera zaštite za kulturno povijesne cjeline.

Zona B predložena je za sljedeće cjeline: Zavižan, Alan, Štirovača, Borove Vodice

Zona C predložena je za cjeline: Zabudim, Dundović Pod, Vujinac, Ripište, Vukušić Duliba, Miškulinska Duliba, Jukić Duliba, Legačka Duliba, Borove Vodice, Modrić Dolac, Paljež, Žive Vodice, Ječmište – Podgora, Zlatkina Njiva, Markov Kuk

10 Opći i tehnički uvjeti kao i dopušteni zahvati i tehničke mjere zaštite na kulturnim dobrima graditeljske baštine i njihovim dijelovima određeni su prema valorizaciji kulturnih dobara, ovisno o kategoriji kojoj pripadaju, te se provode za povijesne građevine kako slijedi:

NACIONALNI ZNAČAJ

Provođenje konzervacije, primjerenog održavanja i konsolidacije struktura koje nisu oštećene ili nisu izgubila svoja izvorna obilježja. Sanacija prema izvornim oblicima u izvornim materijalima i tehnikama, oštećenih dijelova ili dijelova koja su neznatno izgubila svoja izvorna obilježja. U manjoj mjeri moguća je rekonstrukcija uništenih dijelova ili obilježja, prema rezultatima istraživanja, arhivskoj građi i dokumentaciji, isključivo u izvornim materijalima i tehnikama. Prije izvođenja planiranih zahvata potrebno je provesti sustavna istraživanja (arheološka, konzervatorska, restauratorska, stanja stabilnosti i dr.) kao i detaljno dokumentiranje građevine. Projektna dokumentacija između ostalog treba sadržavati i elaborat prezentacije, korištenja i održavanja građevine. Neposredna okolina građevine predstavlja širi prostor koji pripada građevini za obavljanje njene povijesne funkcije uključujući prateće građevine i sadržaje, odnosno prostor koji će štititi njen cjelovit integritet. Navedene kriterije potrebno je primijeniti u zaštiti:

1. Premužićeva staza

REGIONALNI ZNAČAJ

Preporuča se provođenje mjera zaštite kao i za kulturna dobra nacionalnog značaja. Povijesne strukture koje se nalaze u dobrom stanju potrebno je primjereno održavati. Sanaciju oštećenih povijesnih struktura moguće je provoditi isključivo prema izvorniku u povijesnim materijalima i tehnikama. Rekonstrukciju uništenih povijesnih struktura moguće je provoditi prema povijesnim oblicima, povijesnim materijalima i tehnikama, te u suvremenim materijalima i tehnikama koje nisu u sukobu s izvornim strukturama. Prije izvođenja planiranog zahvata potrebno je provesti istraživanja dostatna za provođenje istog. Projektna dokumentacija između ostalog, treba sadržavati i snimku postojećeg stanja cijele građevine. Prostor unutar zaštićenih međa kulturnog dobra, predstavlja prostor dostatan za zaštitu njegovog integriteta.

Navedene kriterije potrebno je primijeniti u zaštiti sljedećih građevina:

1. Povijesna cesta Štirovača – Jablanac
2. Grčki zid
3. Lubenovačka ruja, Lubenovac
4. Bunari, Žive Vodive
5. Lokva, Borove Vodice

LOKALNI ZNAČAJ

Preporuča se provođenje mjera zaštite kao i za kulturna dobra regionalnog značaja. Povijesne strukture koje se nalaze u dobrom stanju potrebno je primjereno održavati. Sanaciju oštećenih povijesnih struktura moguće je provoditi prema povijesnim oblicima, prikladnim materijalima i tehnikama koje nisu u sukobu s izvornikom. Rekonstrukciju uništenih dijelova i sklopova moguće je provoditi prema suvremenim oblicima koje čine skladnu cjelinu s povijesnim oblicima, u suvremenim materijalima i tehnikama, koje nisu u neposrednom sukobu s povijesnim strukturama. Prije izvođenja planiranog zahvata potrebno je provesti nužna istraživanja za provođenje istog. Projektna dokumentacija između ostalog, treba sadržavati i snimku postojećeg stanja za predmetni zahvat. Prostor unutar zaštićenih međa kulturnog dobra, predstavlja neposrednu okolinu koja ne prelazi granice parcele na kojoj se građevina nalazi. Navedene kriterije potrebno je primijeniti u zaštiti sljedećih građevina:

1. kapela sv. Ante, Zavižan
2. Rossijeva koliba, Premužićeva staza
3. planinarski dom Zavižan
4. planinarski dom Alan
5. Velika šterna, Mirovo

11 Memorijalna područja i spomenička mjesta potrebno je adekvatno održavati te primjereno obilježiti uključujući sve prirodne i graditeljske elemente koji ih sačinjavaju. Navedene mjere potrebno je provoditi za sljedeća memorijalna područja i spomenička mjesta:

1. Spomenik partizanskom odredu, Alan
2. Spomeničko mjesto, Alan
3. Meralovac – spomen groblje

5. ANEX

Graditi sukladno s prirodom poglavito znači graditi kreativno, ali na najboljim iskustvima, obzirno i mudro u mjerilu, izrazu i odabiru materijala.

Adolf Loos, 1915

Pazi na forme kojima seljak gradi. Jer to je iskonska mudrost pretočena u tvorevine. Ali im istraži razloge. Ukoliko je napredak tehnike omogućio da se one poboljšaju, uvijek ih treba upotrijebiti. Mlatilo mora biti zamijenjeno vršilicom.

Adolf Loos, 1913

SMJERNICE ZA ADAPTACIJU

U posljednje vrijeme svjedoci smo velikog interesa za obnovom pastirskih stanova koji postaju atraktivni kako za povremeni boravak tako i za razvoj turizma na Velebitu čime neminovno dolazi do prenamjene njihove izvorne funkcije i unosa novih elemenata u prostor. Osnovna karakteristika pastirskog stana je utilitarnost, odnosno prilagođenost funkciji, te uporaba lako dostupnog i tada jeftinog materijala za gradnju. Oblikovanjem u skladu s funkcijom i materijalom rezultiralo je skromnim dimenzijama, jednostavnim oblikovanjem, odsustvom ukrasa i uklopljenošću u krajobraz. Napuštanjem tradicionalnog načina života i privređivanja uvode se novi sadržaji sukladni suvremenim potrebama (komfortnije stanovanje, sanitarni čvor, parkiralište, boravak pred stanom) što adaptaciju čini složenim procesom.

Ono što bi adaptacija i prenamjena trebala zadržati, a nova gradnja preuzeti od stare su svakako arhetipska obilježja: položaj građevine na parceli, osnovnu mjeru oblikovanja i dimenzioniranja volumena i upotrebu lokalnih boja i materijala u najvećoj mogućoj mjeri. Ukoliko dolazi do nove gradnje, imperativ bi trebao biti kvalitetno arhitektonsko rješenje suvremene graditeljske prakse i oblikovanja, uz poštivanje arhetipskih obilježja gradnje i ambijentalnih kvaliteta prostora, te izbjegavanje arhitektonskih elemenata stranih podneblju.

TIPOLOŠKO UKLAPANJE

Tipološko uklapanje podrazumijeva preuzimanje tradicijskih oblika usklađenih s namjenom (pravokutni tlocrt s dvostrešnim krovom), osnovnih detalja (veličina i tip prozora i vrata), te reinterpretaciju starih građevinskih i oblikovnih elemenata (streha, ložište, bunar, popločenje prostora pred okućnicom). Prostor uz kućicu može se oplemeniti sadnjom autohtonog bilja.

Primjer skladnog oblikovanja prilagođenog ambijentu

Primjeri neusklađene dogradnje i gradnje, te neprimjerene obrade zida

GRAĐEVNI MATERIJALI I KONSTRUKCIJA

Zid

Obzirom na izuzetnu vrijednost prostora Velebita, napose Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, predlažemo da se zid izvede na tradicijski način zidan kamenim blokovima vezanim mortom. No, danas sukladno suvremenim mogućnostima gradnje i komfora vezano za pitanje izolacije i unutarnje obrade plohe zida, moguće je umjesto kamenog zida izvesti višeslojni zid. Vanjsko lice višeslojnog zida izvodi se od kamena, a unutarnje lice od opeke ili betona. Kod višeslojnog zida složenog od opeke ili betona i kamena pogrešno je predvidjeti debljinu samo od 20 ili 25 cm. Zidanje kamenom i kod višeslojnog zida treba zadržati svoje karakteristike, kamen treba nepravilno slagati, a mora zauzimati barem pola ili 2/3 debljine zida. Debljina zida s vanjskim licem od kamena, a unutarnjim od betona ili opeke, u jednostranoj oplati mora biti najmanje 45 cm.

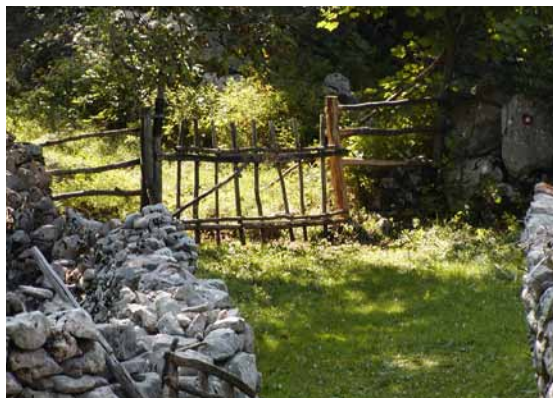
POSTUPAK SANACIJE KAMENOG ZIDA

Zid se detaljno čisti od sveg raslinja, posebno njihovog korijenja, zatim od zemlje, starog morta i sitnog kamenja koje sipi iz fuga. Treba dobro očistiti fuge do dubine do koje se može doći, odnosno do zdravog, čistog dijela, dok dijelove gdje je mort čvrst i zdrav, ne treba dirati.

Vanjski zidovi se peru vodom pod pritiskom, a pranjem se mora ukloniti sav preostali sipljivi materijal iz fuga te nečistoće i naslage lišajeva i gljivica sa površine kamena. Posebno treba paziti da se zid ne natopi velikom količinom vode koja ne otječe.

Potrebno je dobiti birani kamen iste vrste, boje i kvalitete kakav je originalni kamen. U ovim područjima to je najčešće velebitski kamen, autohtoni materijal koji je poslužio za gradnju. Kamen se dobavlja u nepravilnim komadima koji se svaki posebno odabire u lokalnom kamenolomu, odnosno koriste se prethodno izvađeni komadi kamena pronađeni u okolici objekta. Treba izabrati takve komade koji su približno istih dimenzija kao originalni, kako bi se prezidavanjem zida i zazidavanjem manjih rupa u očuvanom zidnom plaštu (koje su nastale ispadanjem kamenih komada djelovanjem zuba vremena: smrzavanje, slabljenje vezivnog materijala i sl.) kamena struktura ujednačila. Sav eventualno novi kamen mora biti zdrav, bez pukotina i ukoliko je vađen iz kamenoloma prosušen od majdanske vlage. Kamen je potrebno grubo priklesati, a potrebno je predvidjeti i otklesavanje kako bi pojedini komadi što bolje pristajali jedan uz drugi na način kako je to izvedeno u originalnom zidu. Novi kamen treba pažljivo pripasati u rupu i uzidati s vapnenim mortom omjera 1:3, spravljenim suhim gašenjem živog vapna. Svaki kameni element mora biti tako odabran ili obrađen da što bolje pristaje tamo gdje se ugrađuje (kao kod zidanja suhozida) i da sam stoji i bez veziva, a da se koristi što manja količina morta između dva kamena (reške trebaju biti manje)

Fugiranje se također izvodi vapnenim mortom sa hidrauličkim vapnom. Fuge treba izvesti udubljene (s prstom) i u blagom padu prema van radi lakšeg otjecanja vode od oborina. U mortu se za punilo koristi

sljedeći sastav: dvije trećine ($\frac{2}{3}$) punila je riječni pijesak granulacije 0-10 mm, a u preostaloj trećini ($\frac{1}{3}$) pola je drobljeni kamen (iz kamenoloma) granulacije 4-10 mm ($\frac{1}{6}$), a polovica je drobljena opeka granulacije 4-10 mm ($\frac{1}{6}$). Mort se treba zamiješati sa što manje vode te dobro promiješati, najbolje ručno lopatom ili ručnim mikserom. Fugiranje se izvodi tako da se mort pažljivo nabacuje žlicom u prethodno dobro očišćene fuge tako da što bolje popuni šupljine. Ukoliko ima širih fuga, u mort se utisnu i manji komadi kamena. Mort se utisne u fugu i grubo zaravna malom špahtlom čiji se brid okrene okomito na plohu fuge. Završni sloj fuge treba biti hrapav i po boji sličan okolnom kamenu ili za nijansu tamniji.

Cementni mort je tvrd i krut materijal, često znatno tvrdi od osnovnog materijala pa se kod zidova građenih, odnosno fugiranih cementnim mortom događa da umjesto na spojevima (fugama) pucaju po osnovnom materijalu. Cement brzo veže, ali pri tome lako ispuca, pa nastaju pukotine kroz koje voda prodire u konstrukciju i tu ostaje zarobljena jer nepropusni cementni mort u fugama ne dozvoljava vlazi da ishlapi. Nakupljena voda prolaskom kroz sredinu zida razara oslabljeni stari mort pa tako počinje proces ubrzanog propadanja konstrukcije. Cement je i izvor topivih soli koje uz prisustvo vlage migriraju kroz osnovni materijal i na njegovoj površini kristaliziraju, čime se razara površinska struktura kamena ili opeke. Zbog svega navedenog cement treba izbjegavati u radovima na povijesnim zgradama, ali i na novim objektima građenim od kamena. Ukoliko se ipak djelomično ili u potpunosti cement koristi umjesto vapna, preporuča se bijeli cement jer on sadrži manje soli od običnog „portland“ cementa.

KROVIŠTE I POKROV

Dvostrešno drveno krovšte mora imati veznu gredu ili pajantu (u slučaju otvorene krovne konstrukcije). Ukoliko se prostor tavana zatvara, horizontalnu silu mogu preuzeti stropne grede na koje se postavlja daščani pod. Horizontalan betonski serklaž kod malih tlocrtnih gabarita i male visine, kao što je slučaj sa stanovima, nije potreban.

Za pokrov se preporuča postavljanje šindre u dva do tri sloja. Šindru je potrebno impregnirati fungicidom kako bi se produžio njen vijek trajanja. Ukoliko je pokrov od pocinčanog lima potrebno ga je postaviti u vertikalnim trakama širine cca 60 cm.

Preporuča se izvođenje oluka u svrhu skupljanja vode u cisterne u materijalu pokrova

„TERASA“ I PUTELJAK

Ukoliko postoji potreba za popločavanje površine ispred stana, površina ne smije biti veća od površine stana i popločava se isključivo pločama lokalnog lomljenog kamena utisnutog u pijesak ili travu, bez cementnih fuga.

BUNAR

Neprimjereno oblikovana kruništa bunara potrebno je obložiti ili u potpunosti zamijeniti kamenom.

OGRADA

U ruralnim predjelima tradicijska kuća najčešće nema posebno definirane okućnice, niti parcele onako kako je danas poimamo. U organizaciji prostora dolazi do spontanog prožimanja privatnog i javnog prostora koji

Neprimjereni arhitektonski elementi na tradicijskoj okućnici

su veoma rijetko striktno odijeljeni. Ako postoji ograda, ona je najčešće u suhozidu i njena je uloga utilitarna (ograda prostor ispaše, služi kao podzid kosom terenu, čuva plodnu zemlju ili nasade od stoke), a ne formalna u smislu ograđivanja privatnog posjeda. Takav princip tzv. otvorene parcele bilo bi dobro zadržati kako bi sačuvali postojeću rahlu strukturu građevina.

ARHITEKTONSKI ELEMENTI

Nije primjereno uvođenje novih arhitektonskih, građevinskih ili infrastrukturnih elemenata u prostor kao npr. satelitskih antena, sjenica, nadstrešnica, balkona, ograda, dodatnih pomoćnih građevina na okućnici (ostave, garaže, sanitarije, vanjski kamini).

6. LITERATURA

- Bach, F.: Povijest Otočke krajiške pukovnije, *Karlovac* 1853.
- Černelić M., Rajković M., Rubić T.: Živjeti na Krivom Putu, *FF Press, Zagreb*, 2008.
- Fras F. J.: Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine, *Gospić*, 1988.
- Freundenreich A.: Kako narod gradi na području Hrvatske, *Republički Zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb*, 1972
- Glavičić A.: Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitekture na primorskim padinama Velebita i Velike Kapele, *Senjski zbornik IX/1981 - 1982*
- Horvat R.: Lika i Krbava, *Zagreb*, 1914.
- Knific Schaps H.: Gradnja unutar Parka prirode „Velebit“ i Nacionalnog parka „Sjeverni Velebit“, *Senjski zbornik 29/2002*
- Knific Schaps H.: Kuća Mandekića u Marami – napuštenom naselju u srednjem Velebitu, *Senjski zbornik 30/2003*
- Knific Schaps H.: Pavšina kuća, *Senjski zbornik 29/2002*
- Knific Schaps H.: Pučka arhitektura na obroncima Velebita, Senjskog bila i podgorja, *Senjski zbornik 28/2001*
- Knific Schaps H.: Turinski krč – graditeljsko nasljeđe, povijest i sadašnjost zaselka u sjevernom Velebitu po pripovijedanju njegovih zadnjih stanovnika, *Senjski zbornik 32/2005*
- Krivošić Z.: Ostaci stočarskih stanova na V. Lubenovcu,
- Marković M.: Narodni život i običaji sezonskih stočara na Velebitu, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 48. Zagreb*, 1980.
- Pouke baštine za gradnju u hrvatskom priobalju, *Hrvatska gospodarska komora, Zagreb*, 2007
- Rogić, P.: Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju, *Senjski zbornik I/1965*
- Rukavina A.: Još žive velebitske šume, *Senjski zbornik*, 17/1990
- Rukavina A.: Prilog povijesti velebitskih planinarskih objekata, *Senjski zborni*, VIII/1980
- Rukavina A.: Privreda ličke i primorske strane Velebita, *Senjski zbornik IV/1970*
- Rukavina A.: Zvona ispod zvijezda, *Ličke župe, Gospić*, 1989
- Šarić Žic I.: Prikaz tradicijskog graditeljstva na području Krivog puta, *Senjski zbornik 33/2006*
- Vukušić D.: Neka od sjećanja na narodne običaje u Podgorju, *Senjski zbornik 22/1995*

FOTOGRAFIJE

NP Sjeverni Velebit

Gradski muzej Senj

Dr. sc. Boris Olujić

Rene Lisac

Martina Ivanuš

